

**T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**PEYAMİ SAFA'NIN ATILÂ ROMANINDA Kİ'Lİ, ŞARTLI
VE İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Akif TAMAN

OSMANİYE / 2017

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**PEYAMİ SAFA'NIN ATILÂ ROMANINDA Kİ'LI, ŞARTLI VE İÇ İÇE
BİRLEŞİK CÜMLELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET AKİF TAMAN

Danışman: Prof. Dr. MUSTAFA TANÇ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. JALE ÖZTÜRK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. AHMET DEMİRTAŞ

OSMANİYE / 2017

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. MUSTAFA TANÇ
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. JALE ÖZTÜRK

Üye: Doç Dr. AHMET DEMİRTAŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2017

Doç. Dr. BÜLENT ÖZ
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirim, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 18/07/2017

Mehmet Akif TAMAN

ÖZET**PEYAMİ SAFA’NIN ATTİLÂ ROMANINDA Kİ’Lİ, ŞARTLI VE İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLELER****MEHMET AKİF TAMAN****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Danışman: Prof. Dr. MUSTAFA TANÇ****Temmuz 2017, 83 sayfa**

Çalışma, Türkçede birleşik cümle konusunu Peyami Safa’nın Attilâ adlı romanı üzerinde inceleyerek yapılmıştır. Öncelikle cümlenin ne olduğu, cümleye dair açıklamaların hangi ortak noktada birleştiği, dilcilerin cümle tanımlarından hareketle ortaya konmuş; cümle kavramı açıklandıktan sonra basit cümle ile birleşik cümlenin ayırımına değinilerek çalışmanın esasını oluşturan birleşik cümle konusu derinlemesine ele alınmıştır. Birleşik cümle konusunda dilcilerin görüş ayrılıklarına ayrıntılı olarak yer verilmiş ve bu konu hakkında en büyük tartışmalardan biri olan filimsi bulunduran cümlelerin birleşik cümle kabul edilip edilemeyeceği hususu üzerinde durulmuştur. Çeşitli dilcilerin birleşik cümle tasnifleri incelenmiş, bu tasniflerde öne çıkan farklı yaklaşımlara yakından bakılmıştır. “Ki’li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle” tasnifi esas alınarak yürütülen bu çalışmada, Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Peyami Safa’nın Attilâ adlı romanındaki birleşik cümleler tespit edilip gruplandırılmış ve bu cümlelerin öğeleri gösterilmiştir. Yapılan çalışma sonunda Attilâ romanında 431 tane birleşik cümle tespit edilmiştir ve bunların 229’unu iç içe birleşik, 143’ünü “ki”li birleşik, 59’unu ise şartlı birleşik cümlenin oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Peyami Safa, Attilâ, cümle, birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle.

ABSTRACT**‘Kİ’ SENTENCES, CONDITIONAL CLAUSES AND NESTED COMPOUND SENTENCES IN THE NOVEL CALLED ATILÂ BY PEYAMİ SAFA****MEHMET AKİF TAMAN****Postgraduate Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. MUSTAFA TANÇ****July 2017, 83 pages**

This present study has been done by examining the compound sentence subject in Turkish on the novel called Attila by Peyami Safa. First of all, what the sentence is, on which common ground the sentence related explanations meet have been presented based on sentence definitions of linguists; after the sentence concept is explained, the subject of compound sentence forming the basis of the present study has been discussed thoroughly by mentioning the difference between simple sentence and compound sentence. Linguists’ differences of opinion about the compound sentence subject have been included and one of the biggest debates about this subject, whether the sentences containing a verbal shall be regarded as a compound sentence has been emphasized. Compound sentence classifications of various linguists have been analyzed; the prominent different approaches in the mentioned classifications have been examined. In the present study having been carried out based on the classification “ki sentences, conditional compound sentence and nested compound sentence”, the compound sentences in the novel called Attila by Peyami Safa, one of the leading writers of the Turkish literature, have been determined and grouped, and elements of those sentences have been shown. As a result of the study done, 431 compound sentences have been detected in the novel Attila and it has been observed that 229 of them are the nested compound sentences, 143 of them are the ‘ki’ sentences and 59 of them are the conditional clauses.

Key words: Peyami Safa, Attilâ, sentence, compound sentence, compound sentence with ki, conditional compound sentence, nested compound sentence.

ÖN SÖZ

Duygu ve düşünceleri diğer insanlara aktarmak için cümle kullanılır. Cümle bazen tek yargılı bazen de birden çok yargılıdır. Türkçede ağırlıklı olarak tek yargılı, yani basit cümle kullanılıyor. Ancak basit cümleler kadar çok olmasa da birleşik cümleler de kullanılmakta. Türk dili alanında çalışan isimler, birleşik cümlelerin ne olduğu konusunda ortak bir noktada buluşabilmiş değiller. Bu çalışmada, farklı dilcilerin birleşik cümle açıklamalarına yer veriliyor.

Çalışmaya, cümle kavramı üzerine detaylı bir inceleme yapılarak başlandı. Devamında birleşik cümlelerin ne olduğu ve birleşik cümle çeşitleri açıklanıp dilcilerin, bu konuda farklı düşündüğü noktalar da mercek altına alındı.

Birleşik cümle konusu, Türk edebiyatının önemli romancılarından biri olması ve bu romanın cümleleri üzerine çalışma yapılmamış olması nedeniyle Peyami Safa'nın "Attilâ" adlı eseri üzerinde incelendi. Eserde bulunan birleşik cümleler, dâhil olduğu birleşik cümle grubu içinde verildi ve cümleler, öğelerine ayrıldı. Sonuç bölümünde, "Attilâ" romanındaki birleşik cümlelerin sayısal verileri ortaya konuldu ve genel bir değerlendirme yapıldı.

Hayatımın her anında destekçim olan anneme ve babama; yüksek lisans öğrenimim ve tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mustafa TANÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet Akif TAMAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Konu.....	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Yöntem.....	1
1.4. Tezin Bölümleri.....	2

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Cümle.....	3
2.1.1. Basit Cümle.....	5

BÖLÜM III

İNCELEME

3.1. Birleşik Cümle	7
3.1.1. Ki’li Birleşik Cümle	11
3.1.1.1. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Öznesinin Niteleyicisi Olan Ki’li Birleşik Cümleler.....	14
3.1.1.2. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Öznesi Olan Ki’li Birleşik Cümleler ...	18
3.1.1.3. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesinin Niteleyicisi Olan Ki’li Birleşik Cümleler.....	19
3.1.1.4. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesi Olan Ki’li Birleşik Cümleler..	20
3.1.1.5. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Yer Tamlayıcısı Olan Ki’li Birleşik Cümleler.....	34

3.1.1.6. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Zarfı Olan Ki'li Birleşik Cümleler	36
3.1.2. Şartlı Birleşik Cümle.....	45
3.1.2.1. Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumlu Olan Şartlı Birleşik Cümleler	48
3.1.2.2. Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumsuz Olan Şartlı Birleşik Cümleler.....	53
3.1.2.3. Yan cümlesi Olumlu Temel Cümlesi Olumsuz Şartlı Birleşik Cümleler	53
3.1.2.4. Yan Cümlesi Olumsuz Temel Cümlesi Olumlu Olan Şartlı Birleşik Cümleler.....	54
3.1.3. İç İçe Birleşik Cümle.....	56
3.1.3.1. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesi Olan İç İçe Birleşik Cümleler	58
3.1.3.2. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Zarfı Olan İç İçe Birleşik Cümleler	73

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Sonuç	78
KAYNAKÇA.....	82
ÖZ GEÇMİŞ	84
EKLER.....	85

KISALTMALAR**CDU:** Cümle Dışı Unsur**DT:** Dolaylı Tümleç**GÖ:** Gizli Özne**N:** Nesne**Ö:** Özne**TDK:** Türk Dil Kurumu**Y:** Yüklem**Z:** Zarf

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Çeşitlerine Göre Birleşik Cümle Sayıları ve Oranları.....	78
Tablo 2. Ki'li Birleşik Cümlelerin Yan Cümlesinin Kullanılışına Göre Tasnifi.....	79
Tablo 3. Şartlı Birleşik Cümlelerin Yan ve Temel Cümlesinin Olumlu / Olumsuz Oluşuna Göre Tasnifi	79
Tablo 4. İç İçe Birleşik Cümlelerin Yan Cümlesinin Kullanılışına Göre Tasnifi	80

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Konu

Bu çalışmanın konusunu, Türkçede kullanılan birleşik cümle yapısı oluşturmaktadır. Yapısında ad veya eylem cinsinden tek yüklem bulunan cümle basit, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümle ise birleşik cümledir (Karaağaç, 2012, s. 513). Ancak birleşik cümle, Türkçenin tartışmalı konularındandır. Bu konuyla ilgili dilciler arasındaki en büyük fikir ayrılığı, içinde fiilimsi ve fiilimsi grubu bulunan cümlelerin birleşik cümle olup olmayacağı hususundadır. Bazı dilciler; içinde fiilimsi ve fiilimsi grubu bulunan cümleleri birleşik yapıyı kabul ederken bazı dilciler ise bu tür yapıların birleşik cümle olmayacağını, bunların basit cümle olarak kabul edileceğini belirtiyor. Çalışmada, bu görüş ayrılıklarına yer verilecek, birleşik cümle yapılarının Türkçenin söz dizimine uygunluğu ele alınacak ve eser üzerinde inceleme yapmak suretiyle birleşik cümle yapıları örneklendirilecektir.

1.2 Amaç

Çalışmanın temel amacını, birleşik cümle yapılarını inceleme oluşturuyor. Tartışmalı bir konu olan birleşik cümle yapısı hakkında dilcilerin hangi noktalarda görüş ayrılığı içinde oldukları ve hangi noktalarda fikir birlikteliği içinde oldukları ortaya konacak; bu konuyla ilgili genel eğilimden farklı hangi görüşlerin öne sürüldüğü incelenecektir. Ayrıca birleşik cümlelerin, kullanıma nasıl yansıdığını araştırmak amacıyla Türk edebiyatından bir roman incelenecektir. Bu amaçla yakın dönem Türk edebiyatının önemli yazarlarından Peyami Safa'nın "Attilâ" adlı romanı tercih edilmiştir. Eserdeki birleşik cümleler üzerine çalışılacaktır.

1.3. Yöntem

Öncelikle cümle kavramı açıklanacak, daha sonra basit cümle ile birleşik cümlelerin ayırımına yer verilecektir. Çalışmanın esasını oluşturan birleşik cümle çeşitleri detaylı şekilde ele alınacak, dilcilerin öne çıkan görüşleri aktarılacak ve her birleşik cümle çeşidinin altında, "Attilâ" romanındaki o tür birleşik cümleler verilerek

cümlerin ögeleri gösterilecektir.

1.4. Tezin Bölümleri

Hazırlanan tez; Giriş, Kuramsal Çerçeve, İnceleme ve Sonuç olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, hazırlanma yöntemi ve bölümleri hakkında kısaca bilgi verilmiş; Kuramsal Çerçeve bölümünde cümle ve basit cümle kavramları açıklanmış; İnceleme bölümünde birleşik cümle kavramı ele alınmış, dilcilerin birleşik cümle konusunda görüşleri ayrıntılı şekilde aktarılmış ve “Attilâ” romanındaki birleşik cümleler gruplandırılıp ögeleri gösterilmiş; Sonuç bölümünde ise sayısal veriler de kullanılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Cümle

Cümle, anlamlı ve görevli dil birlikleri olan kelimelerin, kelime gruplarının çeşitli yardımcı öğelerin çekim ekleri aracılığı ile bir düzen içinde, belli kurallara bağlı olarak bir araya getirildiği dizidir (Zülfikar, 2007, s. 345). Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşüncüler, olaylar, durumlar “cümle” adı verilen dil birliği vasıtasıyla ifade edilir. Dil bilgisi kitapları incelendiğinde cümle tanımlarının genellikle benzerlik gösterdiği ve “yargı bildirme, hüküm verme” gibi kavramlar üzerinde ortak bir kanaat olduğu görülmektedir. Herhangi iki kelimenin bir araya gelmesi bir yargı bildirmez. Bir sözcüğün yargı bildirmesi için ya çekimli fiil olması ya da ek fiil olarak çekimli fiil özelliği kazanan bir isim olması gerekir. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’e bakıldığında, cümle maddesinde “Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 474) şeklinde vücut bulan tarif, “çekimli fiil olma” özelliğine vurgu yapıldığını gösteriyor.

Cümlenin yargı bildiren kısmına “yüklem” adı verilir. Cümlenin temel anlamı, yüklem üzerinde yoğunlaşır. Yüklem olmadan cümle olmaz.

Cümle tanımı üzerinde çok büyük farklar yoktur. Ama durumun daha iyi anlaşılabilmesi için bazı dilcilerin cümle tanımlarına aşağıda yer verilecektir.

Ergin, “Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur. Cümlenin temel fonksiyonu hüküm ifade etmektir.” şeklinde açıklar (Ergin, 2013, s. 398). Ergin’in “temel fonksiyonu hüküm ifade etmektir” sözü, cümlenin ne olduğu sorusuna cevap bulmak açısından önemlidir.

Banguoğlu cümleyi “Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır.” diyerek açıklamıştır (Banguoğlu, 2007, s. 522). Ergin’de “hüküm” şeklinde yer bulan ana özellik, Banguoğlu’nda “yargı” sözüyle yer almıştır.

Karahan, “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.” şeklinde tarif etmiştir (Karahan, 2005, s. 9). Karahan da Banguoğlu gibi “yargı” sözünü tercih etmiş ve ilave olarak “söz dizisi” olma özelliğinden bahsetmiştir. TDK’nin tanımından da söz dizisi olacağı anlamı çıkmaktaydı. Ayrıca Ergin de cümlenin bir “kelime grubu” olduğunu söylüyordu.

Karahan da bu görüşü sürdürüyor.

Hatipoğlu, “Yargılı anlatımların en önemli bölümü tümcelerdir. Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir.” tarifini kullanmıştır (Hatipoğlu, 1982, s. 99). Hatipoğlu, “yargı” kavramına ek olarak “çekimli eylem” kavramını da tanımına katmıştır. “Çekimli eylem”, kip eki ve şahıs eki almış fiili ifade eder. Demek ki cümledeki eylemlerin kip ve şahıs ekini de almış olması gerekiyor. Tek başına “git-“ fiilini kullanmak belki 2. tekil kişi için emir anlamı taşır ama başka hiçbir şahıs için anlam ifade etmez. “Gittim, gitmiş, gideceğiz” gibi çeşitli kip ve şahıs ekleri, “git-“ eyleminin farklı farklı yargılar bildirmesini sağlıyor. Her farklı yargı farklı bir cümle olarak değerlendirilecektir.

Gencan’ın cümle tarifi “Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan sözcük dizisine tümce denir.” şeklindedir (Gencan, 2007, s. 112). Gencan, diğer dilcilerin aksine yargı bildirmek özelliği yerine, “sözcük dizisi” olma durumunu ön plana çıkarmıştır.

Karaağaç, “Bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle denir.” açıklamasını sunmuştur (Karaağaç, 2012, s. 498-499). Karahan gibi detaylı bir tanıma tercih etmeyen Karaağaç’ın kısa ve öz tanımında “eylem” özelliği ön plana çıkıyor.

Bilgegil ise cümleyi şöyle tarif ediyor: “İki unsur arasında olumlu veya olumsuz ilgiyi –sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak,- haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisine cümle denir.” (Bilgegil, 2014, s. 15). Bilgegil’in tarifinde yargı bildirme hususu, “sözü dinleyende soruya yer bırakmamak” şeklinde kendini gösteriyor.

Cümleyi; “Bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.” olarak tanımlayan Bilal Aktan da diğer pek çok dilci gibi “yargı bildirme” özelliğini öne çıkarmıştır (Aktan, 2009, s. 83).

Özmen ise cümleyi “Bir yükleme bağlı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir eylemi veya bir isnadı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisine cümle, denir.” şeklinde tanımlamıştır (Özmen, 2016, s. 4). Özmen’in tanımında “yüklem” kavramı ön plana çıkıyor. Yüklemin yargı bildiren öge olduğu düşünüldüğünde Özmen’in de diğer dilciler gibi “yargı bildirme” özelliğini ön planda tuttuğu görülüyor.

Son olarak Hengirmen’in tarifine bakılacak olursa, “Duygularımız ve düşüncelerimizi anlatan ve içinde yargı bulunan sözcük dizisine cümle denir.”

(Hengirmen, 2007, s. 320) şeklinde bir tanımlama görülür. Hengirmen de diğer dilciler gibi “yargı” kavramında hemfikir görünüyor.

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde “yargı” veya “hüküm” bildirme, cümleyi cümle yapan tek özellik olarak karşımıza çıkıyor. Cümle tanımı üzerine fikir ayrılıkları da görülmemektedir.

Bu çalışmada cümle; duygu, düşünce, olay ve durumların dile getirildiği söz dizisi olarak tarif edilebilir.

2.1.1. Basit Cümle

Türkçenin grameri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde yapısına göre cümle sınıflandırmasının genellikle “basit cümle, birleşik cümle” ana başlıklarıyla yapıldığı görülür. İçinde tek bir yargı barından cümlelerin basit cümle olduğu konusunda neredeyse bütün gramerciler hemfikir. Basit cümleyle ilgili çeşitli gramercilerin görüşleri şöyle:

Ergin, “Türkçede genellikle basit cümleler, yani tek predikatlı (yüklemli) müstakil cümleler kullanılır.” der (Ergin, 2013, s. 404). Basit cümlelerin yaygınlığını; Türkçenin zengin partisip ve gerundium sisteminin, basit cümleler içinde ifade zenginliği sağlamasına bağlar. Bu açıklamadan anlaşılıyor ki isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil barındıran cümleler Ergin tarafından basit cümle grubuna dâhil edilmekte. Ergin, basit cümleyi tek yüklem bulundurmasıyla tarif etmiştir.

Banguoğlu, “Basit cümle bir tek yargıyı kapsar ve bir tek başına yargıdan ibaret olur. Orada öbür cümle üyeleri birden fazla olabilir, fakat yargının ilk unsuru olan yüklem tektir. Bitmemiş fiil yargıları, yarım yargılar da böyledir.” şeklinde tarif ediyor (Banguoğlu, 2007, s. 546).

Cümleleri yapılarına göre “yalnız tümce, bağımsız önermelerden birleşmiş tümce, birleşik tümce” şeklinde tasnif eden Gencan; “yalnız tümce” olarak adlandırdığı basit cümleyi ise “Yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine yalnız tümce denir.” şeklinde açıklıyor (Gencan, 2007, s. 158).

Bilgegil, cümleleri yapılarına göre basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayırıyor ve basit cümleyi, “Hiçbir cümleye bağlı olmaksızın kendi başına tam bir anlam ifade edebilen cümlelere basit cümle diyoruz. Hem isim, hem fiil cümlesi olabilen bu çeşit cümlelerde bir tek yüklem bulunur.” şeklinde açıklıyor (Bilgegil, 2014, s. 75).

Karaağaç'ın “Yapısında ad veya eylem cinsinden tek yüklem bulunan cümle basit cümledir.” (Karaağaç, 2012, s. 513) tanımı de yukarıda görüşlerine yer verilen diğeri iki gramerciyile basit cümle konusunda hemfikir olduklarını gösteriyor. Karaağaç, açıklamasında “İçlerinde birçok sözün yer aldığı söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle ögesi barındıran cümleler, tek yüklem taşıyorsa, basit cümledir. İçlerinde eylemsiler olan cümleler, şekil ve zaman olarak çekimlenmiş tek eyleme, yani tek yükleme sahip olduklarından, birçok dil bilgisi öğretiminde gösterildiğinin aksine, basit cümledir.” (Karaağaç, 2012, s. 513) diyerek fiilimsi barındıran cümlelerin basit mi, birleşik mi kabul edileceği sorusuna cevap vererek bu tür cümlelerin basit cümle olduğunu belirtiyor.

Aktan; yapılarına göre cümleleri “basit, birleşik, sıralı, bağılı, ara sözlü (cümleli), kesik (eksiltili) cümle” olmak üzere altı başlıkta incelemiş ve basit cümle için “tek çekimli fiil ile kurulan cümle” tanımını yapmıştır (Aktan, 2009, s. 128).

Özmen cümleleri yapılarına göre basit ve birleşik olarak iki gruba ayırarak basit cümleyi, “İçerisinde bir yüklem bulunan cümle basit cümledir.” şeklinde tarif ediyor. Ayrıca basit cümlelerin içinde fiilimsi veya fiilimsi grupları bulunabileceğini belirtiyor. (Özmen, 2016, s. 141).

Hengirmen'in “yalın cümle” olarak adlandırdığı basit cümle tanımı şöyledir: Bir tek çekimli eylemle kurulan ve içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümleye yalın cümle denir (Hengirmen, 2007, s. 350). Yalın cümle açıklamasında Hengirmen; Ergin ve Karaağaç'ın aksine yalın cümlelerin içinde herhangi bir eylemsi bulunmayacağını belirtmiştir. Cümlelerin uzun veya kısa oluşunun, yalın olup olmasını etkilemeyeceğini de belirtmiştir.

Basit cümle konusunda görüşlerine yer verilen dilcilerden ikisi, basit cümlelerde eylemsi bulunabileceğini ifade etmiştir. Bir dilci basit cümlede eylemsi bulunamayacağını ifade ederken diğeri bir dilcinin ise (Banguoğlu) basit cümle tanımı eylemsi konusuna değinmemekle birlikte Türkçenin Grameri adlı kitabının birleşik cümle bahsi incelendiğinde eylemsileri de birleşik cümle yapan unsurlar arasına dâhil ettiği görülüyor.

Bu çalışmada; cümleyi cümle yapan ana unsurun “yargı bildirmek” olduğu düşünüldüğü için ana yargıyı destekler nitelikte unsurlar olan fiilimsilerin birleşik cümle yapmayacağı görüşünden hareketle cümlelerin fiilimsi bulundurup bulundurmaması dikkate alınmadan, tek yüklem bulunduran cümleler basit cümle olarak değerlendirilecektir.

BÖLÜM III

İNCELEME

3.1. Birleşik Cümle

Duygu ve düşünceler basit cümlelerle tane tane ifade edilebilir. Ancak düşünceleri kesintiye uğratmadan daha akıcı bir şekilde ifade etmek için birleşik cümleler de kullanılır. Ergin, birleşik cümleyi “bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eden cümle” olarak tanımlamıştır (Ergin, 2013, s. 404). Birleşik cümleler; asıl (temel) cümle ve yardımcı (yan) cümle olmak üzere iki kısımdan oluşur. Birleşik cümle, temel yargıyı taşıyan bir cümleyle, onun anlamını açıklayan, bütünleyen, anlaşılmasına yardımcı olan cümle ya da cümlelerden oluşmaktadır. Birleşik cümlede asıl yargının bildirildiği cümleye temel cümle; çeşitli yollarla ana yargıyı tamamlayıcı cümlelere de yan cümle denir. Temel cümle genellikle basit cümle şeklindedir. Temel cümle, isim veya fiil cümlesi olabileceğinden, bu tür cümlelerin özelliklerini taşır. Bu nedenle olumlu, olumsuz, sorulu biçimleri ya da eksilteli ve devrik kullanılışları da vardır. Temel cümlelerin bu özellikleri birleşik cümlelerin bütününe yansır.

Birleşik cümlelerin ne olduğu sorusuna cevap aranacak olursa Türk dili alanında çalışan isimlerin, bu konuda ortak bir karara varamadıklarını söylemek yanlış olmaz. Bir grup dilci; içinde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil bulunduran cümleleri birleşik cümle olarak kabul ederken diğer bir grup dilci ise fiilimsilerin tam bir yargı bildirmediğini, bu nedenle fiilimsi bulunduran cümlelerin birleşik cümle kabul edilemeyeceğini savunur.

Gencan, “bileşik cümle” olarak adlandırdığı birleşik cümleyi “Tümleyen ve tümlenen önermelerden kurulmuş söz dizisi” şeklinde tarif ediyor (Gencan, 2007, s. 165). Gencan, bir cümlede bir yüklem ve bir fiilimsi olması durumunda o cümleyi birleşik cümle olarak nitelendirmiştir. “Koca Ali sendeleyerek ayağa kalktı.” cümlesini örnek olarak incelemiş, bu cümlede “Koca Ali sendeledi.” ve “Koca Ali bu durumda ayağa kalktı.” şeklinde iki ayrı yargı olduğunu belirtmiştir (Gencan, 2007, s. 166).

Gencan gibi düşünen Bilgegil de birleşik cümleyi “Birden ziyade yüklemi bulunan cümlelere ‘birleşik’ cümle diyoruz.” şeklinde tanımlamış ve bu görüşünü “Hasan koşarak geldi.” cümlesindeki “koşarak” zarf-fiilini yüklem olarak göstererek açıklamıştır (Bilgegil, 2014, s. 76). Bilgegil; birleşik cümleleri ise “girişik, şartlı, bağlı, sıralı ve karmaşık cümleler” (Bilgegil, 2014, s. 77) olmak üzere beşe ayırmıştır.

Hengirmen birleşik cümleyi “İçinde birden çok çekimli eylem ve birden çok yargı bulunan cümlelere birleşik cümle denir. Birleşik cümlelerde bir çekimli eylem, bir temel cümle ve bu temel cümleyi tamamlayan yan cümleler bulunur” şeklinde açıklıyor (Hengirmen, 2007, s. 351). Hengirmen’e göre içinde fiilimsi bulunduran tek yüklemli cümleler de birleşik yapıdır. Kitabında verdiği örnekte “Serpil koltuktan kalkarak pencereyi açtı.” cümlesinde “Serpil koltuktan kalkarak” kısmını yan cümle, “pencereyi açtı” kısmını ise temel cümle olarak belirtmiştir.

İsim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil bulunduran cümleleri birleşik cümle kabul etmeyenlerin başında Ergin’in zikredilebilir. Ergin, birleşik cümleyi kendi içinde üçe ayırarak “şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle” şeklinde bir tasnif yapmıştır. “Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi de ilave edebiliriz.” diyerek düşüncesini açıklamıştır (Ergin, 2013, s. 404). Ergin, Türkçenin esas birleşik cümle yapısını “ki’li ve şartlı” birleşik cümle olarak değerlendiriyor. Bunun temel gerekçesi, bu iki birleşik cümle şeklinin, Türk dilinin çok eski dönemlerine dayanan bir geçmişinin olmasıdır. Ergin; şartlı birleşik cümleyi “Türkçenin aslı birleşik cümlesi” olarak niteliyor ve başlangıçtan beri Türkçede bulunduğunu ifade ediyor. Şartlı birleşik cümleyle ilgili izahatı şöyle: “Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir hüküm gösterir ve müstakil cümle yapabilir: ‘dizinde ağlasam, otursana’ misallerinde olduğu gibi. İşte şart kipinin bu durumu onun yaptığı cümlelerin müstakil olmasına imkân vermemekte ve onları asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler hâline sokmaktadır.” (Ergin, 2013, s. 405) Ergin’in açıklamasına göre yardımcı cümle, asıl cümleden önce gelir. Zaten bu Türkçenin genel cümle yapısına da uygundur. Çünkü Türkçenin cümle kuruluşunda yargı bildiren öge genelde sonda bulunur. Yardımcı unsurlar, asıl unsura bağlıdır.

Karahan, Türkçede Söz Dizimi adlı kitabında “Yapılarına Göre Cümleler”i şöyle gruplandırmıştır:

- a) Basit Cümle: Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle, basit cümledir. Yapısında zarf fiil, sıfat fiil, isim fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümleler de basit cümledir.

- b) Birleşik Cümle: Bir ana cümle ve cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur. Bir cümlenin, bir şart cümlesi ile tamamladığı cümlelere şartlı birleşik cümle; bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümleler de iç içe birleşik cümle denir.
- c) Bağlı Cümleler: Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur.
- d) Sıralı Cümleler: Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğudur (Karahana, 1999, s. 61-63-64-66).

Ancak Karahan daha sonra “Yapılarına Göre Cümleler” bölümünü kitabından çıkarmış ve bunun yerine “Cümlelerin Bağlanma Şekilleri” başlığı altında şu tasnifi yapmıştır:

- a) Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler
- b) Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler
- c) Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler
- d) Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler (Karahana, 2005, s. 85-91-92-94)

Karaağaç tarifini, “Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir.” şeklinde yapmıştır (Karaağaç, 2012, s. 513). Karaağaç’ın açıklamasında da bir ana cümle ve bu ana cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümlenin bulunacağı ifade ediliyor. Tanımda dikkat edilmesi gereken kısım, “birden fazla yüklem” ifadesidir. Basit cümle bahsinde de değinildiği üzere Karaağaç, fiilimsilerin birleşik cümle yapmayacağını, en az iki yüklem bulduran cümlelerin birleşik cümle olacağını belirtiyor. “Birleşik cümlelerde, yardımcı cümleler, basit cümlelerin ögeleri gibi çalışırlar. Yardımcı cümleler, asıl cümlelerin öznesi, nesnesi veya zarfı gibi görev yaparlar.” (Karaağaç, 2012, s. 513) açıklaması da Karaağaç’ın birleşik cümlenin yapısına dair görüşünü ifade ediyor. Karaağaç da Ergin gibi birleşik cümleleri “şartlı birleşik, iç içe birleşik, ki’li birleşik olmak üzere üç grupta değerlendiriyor.

Özmen, “içerisinde iki veya daha fazla yüklem bulunan cümleler”i birleşik cümle olarak tarif etmiş ve birleşik cümleleri “sıralı birleşik, şartlı birleşik, bağlı birleşik, saptamalı (ara cümleli) birleşik, iç içe birleşik, karmaşık birleşik” olmak üzere altı gruba ayırmıştır (Özmen, 2016, s. 143).

“İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev

bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümleye birleşik cümle denir.” (Aktan, 2009, s. 128) şeklinde bir tanımla birleşik cümle kavramını açıklayan Aktan da Ergin, Karahan ve diğer bazı dilciler gibi birleşik cümle tasnifini şöyle yapmıştır: Şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle (Aktan, 2009, s. 131-132-133).

Korkmaz, birleşik cümleyi “içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü.” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007, s. 45-46).

Delice ise içinde yüklem (fiilimsi) veya yüklem öbeği barındıran cümleleri “girişik birleşik cümle” (Örnek: Önde giden Ahmet idi.), içinde yüklem bir ögesi olarak yine bir cümle barındıran dizgeyi “iç-içe birleşik cümle” (Örnek: Herkesin duyacağı bir sesle “Allah'ın dediği olur.” dedi.), içinde hem yüklem veya yüklem öbeği hem de iç cümle barındıran cümleleri ise “karmaşık birleşik cümle” (Örnek: “Burada yatacak olanlara birer battaniye ver.” diye yüksek sesle bağırdı.) şeklinde ayırarak bir tasnif yapmıştır (Delice, 2012, s. 874-875).

Göğüş’e göre cümlelerin yalnız bir önerme (hüküm) ya da eylem bildirenlerine basit, birden çok önerme ya da eylem kapsayanına birleşik cümle denir. “Liseyi bitirince öğretmenlik yaptı.” örneğini inceleyen Göğüş, “liseyi bitirmek” ve “öğretmenlik yapmak” olmak üzere iki eylemi kapsadığı için bu cümlelerin birleşik yapı olduğunu belirterek fiilimsilerin birleşik cümle yaptığı tezini savunanların safında yer almıştır (Göğüş, 1969, s. 89).

Fiilimsilerin birleşik cümle oluşturup oluşturamayacağı konusunda Atabay, Özel ve Çam, içinde ulaç (zarf fiil) bulunan cümleleri girişik tümce olarak kabul ederken sıfat fiil ve isim fiil bulunan cümlelerin girişik tümce olamayacağını, bu tür sözcüklerin ancak bir öge olabileceğini belirtmişlerdir (Atabay, Özel, Çam, 2003, s. 111). Atabay vd. girişik tümceyi, birleşik cümle başlığı altında değil, ayrı bir cümle yapısı olarak incelemiştir.

Fiilimsi bulandıran cümleleri birleşik cümle kabul eden görüşün temelinde, Batı dillerinin cümle yapısının Türkçeye uyarlanması olduğu düşünülmektedir. Zülfikar da bu konuyla ilgili olarak “T. Banguoğlu, anlaşılan biraz da batı dillerinin gramerlerini örnek almış ve zannedirim J. Deny’nin sınıflandırmasının etkisinde kalmıştır.” der (Zülfikar, 1995, s. 646). Oysa fiilimsilerin birleşik cümle yaptığı kabulü, Türkçenin cümle anlayışına terstir. Çünkü Türkçede cümlelerin en temel özelliği, “yargı

bildirme”dir. Yargı bildirme de ancak yükleme olur. Yüklemlerde kip ve şahıs eki bulunur. Fiilimsi ile cümle tamamlanamaz. “Kraliçe, Attilâ’nın bir elini tutarak öptü Safa, 2015, s. 174).” örneği incelenirse “öptü” sözcüğü yargı bildirir ve yüklemidir. “tutarak” sözcüğü ise zarf fiildir ve bu sözcükte kip veya şahıs eki yoktur. “Öptü” sözcüğünü kullanmadan “Attilâ’nın bir elini tutarak” sözü kullanıldığında kesin bir yargı bildirme söz konusu değildir, yani ortada bir cümle yoktur. Dolayısıyla iki cümlenin birleşmesi olmadığı için birleşik cümle olmaz. Bu konuyla ilgili Karahan da sıfat fiil örneği üzerinden giderek sıfatın fiilden yapılmış olmasının, onun görevini değiştirmeyeceğini ve ona yargı ifadesi yüklemeyeceğini, bu nedenle ilgili örneğin tek yargılı bir cümle olduğu için basit yapıyı olacağını belirtiyor (Karahan, 1995, s. 21-22).

Zülfikar da fiilimsilerin birleşik cümle oluşturduğu görüşüne karşı çıkararak cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığını ve bir zamana bağlı bulunmadığını belirtip bunlarla kurulan grupların yan cümle kabul edilemeyeceğini, aşağıdaki örnekle izah etmiştir:

Örnek: Halk, hürriyet kahramanlarından biri sanarak beni, onların elinden zorla aldı.

Bu cümlede “hürriyet kahramanlarından biri sanarak” bir zarf grubudur, yargıyı taşıyan “elinden aldı” yüklemine sınırlamaktadır. Dolayısıyla bu, bir yalın cümledir, birleşik cümle değildir (Zülfikar, 1995, s. 647-648).

Bu çalışmada, Peyami Safa’nın Attilâ adlı eserindeki birleşik cümleler incelenirken Ergin’in “şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle” tasnifi esas alınacaktır.

3.1.1. Ki’li Birleşik Cümle

“Ki”li birleşik cümle, birbirlerine “ki” ile bağlanan iki cümleden oluşur. “Ki”den önce gelen cümle ana cümle, “ki”den sonra gelen cümle ise yardımcı cümledir (Özmen, 2016, s. 157). “Hiç bir Hun yoktur ki Attilâ’nın bir kadın eliyle öldürüldüğüne inansın (Safa, 2015, s. 264)!” örneğinde görüleceği üzere bu cümle yapısında temel unsur başta, yardımcı unsur ise sonda bulunur ve iki unsur birbirine “ki” ile bağlanır. Bu cümlenin kuruluşu, Türkçenin temel cümle yapısına uygun değildir. Çünkü Türkçede asıl unsur sonda bulunur. Örnek cümleden “ki”yi çıkarıp cümleyi Türkçenin özelliklerine uygun şekilde kurgulayınca “Attilâ’nın bir kadın eliyle öldürüldüğüne inanacak bir Hun yoktur.” yapısı ortaya çıkar ve burada da görüldüğü gibi “yoktur”

sözcüğü, cümlenin temel unsuru olarak sonda yer alır.

Türkçenin cümle yapısına aykırı bir kurgu oluşturan “*ki*” cümle bağlayıcısının geçmişini Hint-Avrupa dil ailesine dayandıran Şinasi Tekin şöyle diyor: Tarım bölgesinde Türklerin ilk karşılaştıkları Hin-Avrupa uluslarından türlü İranlı kavimlerin ve Toharların dillerindeki yardımcı cümle bağlayıcıları, Türkler tarafından kısmen taklit edilmiş ve Türkçede öteden beri olan “kaçan, kanyu, kim, ne” gibi kelimelere, yabancı dillerdeki yardımcı cümle bağlayıcılarını karşılamak üzere yepyeni anlamlar verilmiştir. Dilde biçim olarak karşılığı bulunmayanlar için de yeni sözler yaratılmıştır: “neçük, neçükin, neteg, birük” vb. Görülüyor ki yardımcı cümle fikri yabancı bir dilden alınıyor, ama bunun en önemli bölümü olan bağlaç ögesi, dilin kendi olanaklarından yaratılıyor (Tekin, 1965, s. 62).

Tekin’in yeni anlam ve görevler yüklendi dediği “*kim*” edatı, “*ki*”nin Türkçesi olarak Osmanlıcanın sonuna kadar onunla yan yana kullanılmış, sonra yerini tamamıyla “*ki*”ye bırakarak Türkiye Türkçesinde kullanımdan kalkmıştır. Aslında bu edat soru zamiridir. Sonunda edat sahasından çekilmesi “*ki*”nin varlığı ile birlikte daima canlı olan soru zamiri ile karışmasından da ileri gelmiştir denebilir. Başlangıçta, ilk tercümelerde “*ki*” edatı yerine hemen hemen “*kim*” edatı kullanılmış, zamanla “*kim*” “*ki*”nin yanında gittikçe gerilemiş, sonradan yerini tamamıyla ona bırakmıştır (Ergin, 2013, s. 364).

“*Ki*”li cümlelerin Türkçeye girişinde, Farsça eğitimi alma ve Fars edebiyatına hâkim olma yanında, Farsçadan yapılan çeviriler de etkili olmuştur. Ayrıca, “*ki*”li birleşik cümlelerin, Tanzimat dönemi ve sonrasındaki kullanımlarında, Fransızcanın da etkili olduğu, düşünülmektedir. Bugün Türkçede kullanılan “*ki*”lerin bir kısmı Türkçe asıllıdır ve Eski Türkçedeki “*erki*”den gelmektedir. “*Erki*”den gelen “*ki*”ler bağlama değil kuvvetlendirme görevinde kullanılır ve söz dizimi karakteri bakımından, Farsça asıllı “*ki*”lerden farklıdır. Ayrıca “*ki*”li birleşik cümle de kurmaz (Özmen, 2016, s. 157-158).

Ergin, “*ki*”li birleşik cümlenin Farsçadan gelen “*ki*” edatı ve onun Türkçesi olan “*kim*” edatıyla yapıldığını belirterek bu birleşik cümle yapısının Farsçaya dayandığını ifade etmiştir. Ergin, “*ki*”den önce gelen unsurun isim veya fiil olmasına göre iki çeşit “*ki*”li birleşik cümle olduğunu söylüyor. “*Ki*”den önceki unsur fiilse “*ki*” asıl cümle ile yardımcı cümlenin tam arasında bulunur. Bu birleşik cümlede asıl cümle “*ki*”den önce, yardımcı cümle “*ki*”den sonra gelir. Bu yapı Türkçeye aykırıdır ve “*ki*” kaldırılıp cümle yapısı Türkçeye uyarlanınca aykırılık görülür: Görüyorum ki

çalışmışsın. > Çalışmış olduğunu görüyorum. “*Ki*”den önceki unsur isimse “*ki*” yardımcı cümleyi asıl cümleye, asıl cümlenin predikatına değil de asıl cümlenin bir isim unsuruna bağlamış olur. Bu durumda yardımcı cümle asıl cümlenin değil, asıl cümlenin bir unsurunun tamamlayıcı durumunda bulunur. Yine bu yapının da Türkçenin söz dizimine uygun olmadığını belirten Ergin, şöyle örneklendirir: Portakal ki en iyi meyvedir kışın yetişir. > En iyi meyve olan portakal kışın yetişir (Ergin, 2013, s. 405-406).

Karahan; “*Ki* bağlama edatı ile bağlanan cümleler” başlığı altında konuyu incelemiş ve “*ki*” bağlama edatının, cümleleri bağlayan en işlek bağlama edatı olduğunu, bu edatın bağladığı cümleler arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi ilgiler kurduğunu belirtmiştir (Karahan, 2005, s. 85). Karahan da Ergin gibi bu edatın Farsça kökenli olduğu için Türkçenin yapısına uygun olmayacak şekilde ana cümlenin başta, yardımcı cümlenin sonda olduğu cümleler oluşturduğunu belirtmiş; ancak ana cümlenin sonda, yardımcı cümlenin başta bulunduğu yapılarda ise Türkçeye uygunluk gösterdiğini söyleyip şu şekilde örneklendirmiştir: Öyle bir sessizliğe daldılar ki düşündüklerimi işitecekler diye korktum (Karahan, 2005, s. 87).

Korkmaz “*ki*”li birleşik cümleyi “bir temel cümle ile o temel cümleye Farsça “*ki*”, Türkçe “*kim*” nispet zamiri ile bağlanan açıklayıcı bir yardımcı cümleden oluşan birleşik cümle” olarak tanımlar. “*Kim*” şeklinin genelde tarihi devir metinlerinde yer aldığından söz etmiştir (Korkmaz, 2007, s. 148).

Karaağaç, “*ki*”li birleşik cümleyi, Türkçenin söz dizimine aykırı olarak yardımcı cümlenin ana cümleden sonra geldiği cümle türü olarak tanımlar (Karaağaç, 2012, s. 515). Bu cümle yapısının Türkçeye komşu dillerden alındığını belirten Karaağaç, Eski Uygur Türkçesinden başlayarak, Türkçenin “*kim*” soru zamirinin bu “*ki*” bağlama zamiri yerine de kullanıldığını belirtir.

Dizdaroğlu; “İki tümcenin “*ki*” bağlacıyla birbirine bağlanmasından oluşan tümceye ilgi tümcesi denir.” tanımıyla açıkladığı “*ki*”li birleşik cümleyi “İlgi Tümcesi” başlığı altında şöyle inceliyor: Bu bağlaç, Farsçadan dilimize, girmiştir; Türkçesi, eski metinlerde “*kim*” biçiminde geçer. Günümüzde kullanımdan düşmüştür. İlgi tümcesi Türkçenin sözdizimi kurallarına aykırıdır. Çünkü Türkçe sözdiziminde temel tümce sonda bulunur, yantümce ve yardımcı ögeler önce gelir. Oysa ilgi tümcelerinde, iki tümceden birincisi temel, ikincisi yardımcı tümce durumundadır. Böylece “*ki*” bağlacı, kendisinden sonra gelen yardımcı tümceyi, kendisinden önceki temel tümceye bağlar. İlgi tümcesinin Türkçenin sözdizimi kurallarına aykırılığı buradan doğmaktadır

(Dizdaroğlu, 1976, s. 216). Dizdaroğlu'na göre ilgi tümceleri (ki'li birleşik cümleler), iki tümce arasında amaç, sonuç, şaşma, üzgünlük, beklenmezlik, varsayım, aşırılık ilgisi kurar (Dizdaroğlu, 1976, s. 218-219).

Bu cümle yapısını “ki ilinti cümlesi” olarak adlandıran Banguoğlu, ilinti cümlesinde baş cümlelerin başa geçtiğini ve eski yazı dilimizde Farsçanın etkisiyle oldukça yaygın görünen “ki” ilinti cümlesinin yeni Türkçede daha az kullanıldığını belirtmiştir (Banguoğlu, 2007, s. 551).

Koç, “ki”li birleşik cümleyi birleşik cümle içinde değil de “temel tümceye ‘ki’ bağlacıyla bağlanan yan tümceler” başlığı adı altında anlatmıştır (Koç, 1990, s. 436).

“Ki”li birleşik cümle üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Çohadar, bu cümle yapısının tarihî seyrine dair şöyle diyor: İncelediğimiz kaynaklarda ortak kanı “kim” edatının “ki”nin Türkçesi olarak Osmanlıcanın sonuna kadar onunla yan yana kullanılmış olduğu daha, sonra ise yerini tamamıyla “ki”ye bırakarak Türkiye Türkçesinde kullanımdan kalkmış olduğudur. Dilsel özellikleri bakımından 16.yüzyıla ait sayılabilecek Dede Korkut kitabında da “ki”li birleşik cümle kendisine yer bulmuştur. Bu metnin dilinin konuşma diline daha yakın olduğu düşünülürse 16.yy’da “ki”li birleşik cümlelerin Türkçenin dil yapısına bütün olarak yerleştiği söylenebilir (Çohadar, 2008, s. 24-25).

İncelenen eserdeki “ki”li birleşik cümleler, yan cümlesinin üstlendiği göreve göre aşağıdaki şekilde gruplandırılacaktır:

- a) Yan cümlesi temel cümlelerin öznesinin niteleyicisi olan ki’li birleşik cümleler
- b) Yan cümlesi temel cümlelerin öznesi olan ki’li birleşik cümleler
- c) Yan cümlesi temel cümlelerin nesnesinin niteleyicisi olan ki’li birleşik cümleler
- d) Yan cümlesi temel cümlelerin nesnesi olan ki’li birleşik cümleler
- e) Yan cümlesi temel cümlelerin yer tamlayıcısı olan ki’li birleşik cümleler
- f) Yan cümlesi temel cümlelerin zarfı olan ki’li birleşik cümleler

3.1.1.1. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Öznesinin Niteleyicisi Olan Ki’li Birleşik Cümleler

Ancak beş dakika kadar konuşabilmişlerdi; fırtına birdenbire öyle bir şiddetle esti ki,
 Z Y Ö Z Z Y

direği yerinden söktü ve çadır küçücük bir ipekli kadın mendili gibi havalandı
N DT Y CDU Ö Z Y

(Safa, 2015, s. 15).

Direği yerinden söküp küçücük çadırı ipekli mendil gibi havalandıran fırtına şiddetle esti.

Tepenin uçurumundan öyle keskin sesler, haykırışlar ve o kadar kesif bir toz dumanı
DT Ö Ö N

havaya fişkıryordu ki, Prisküs, taşların, toprakların, çadırların, insanların bir anda tuzla
DT Y Ö

buz olarak havaya karışıklarını ve müthiş bir kasırga ile savrularak toz bulutu halinde
N

göğe yükselip okyanus dalgaları gibi kaynaştıklarını zannetti (Safa, 2015, s. 36).
N Y

Prisküs, taşların, toprakların, çadırların, insanların bir anda tuzla buz olarak havaya karışıklarını ve müthiş bir kasırganın savrularak toz bulutu halinde göğe yükselip okyanus dalgaları gibi kaynaştıklarını zannedecek kadar tepenin uçurumundan öyle keskin sesler, haykırışlar ve kesif bir toz dumanı havaya fişkıryordu.

Prisküs de müthiş bir ânın yaklaştığını hissedenlerdendi ki, büyük bir korku ile
Ö N Y

ürpermeğe başlamıştı (Safa, 2015, s. 42).
DT Y

Büyük bir korku ile ürpermeğe başlayan Prisküs de müthiş bir ânın yaklaştığını hissedenlerdendi.

Bütün bu cümbüş içinde Attilâ son derece ağır ve hareketsiz durmuştu; ağzından çıkan
DT Ö Z Y Ö

hiç bir kelime, hiç bir tavır, çehresinin hiç bir kıvılcığı yoktu ki, muammalı
Ö Ö Y

şahsiyetinin bir tarafını ifşa etsin (Safa, 2015, s. 50).
N Y

Bütün bu cümbüş içinde Attilâ son derece ağır ve hareketsiz durmuştu; muammalı şahsiyetinin bir tarafını ifşa eden ağzından çıkan hiç bir kelime, hiç bir tavır, çehresinin hiç bir kıvılcığı yoktu.

Henüz hiç bir rakibe zuhur etmemişti ki, onun elinden bu imtiyazı alabilmiş olsun
Z Ö Y DT N Y

(Safa, 2015, s. 59).

Henüz onun elinden bu imtiyazı alabilecek bir rakibe zuhur etmemişti.

Kadın feveranları bitmeden hiçbir şey söylememek ve hiç bir hareket yapmamak
Ö N

icâbetliğini biliyormuş ki, zevcesinin içini tamâmiyle boşaltmasını bekledi
Y N Y

(Safa, 2015, s. 61).

Zevcesinin içini tamâmiyle boşaltmasını bekleyen kadın, feveranları bitmeden hiçbir şey söylememek ve hiç bir hareket yapmamak icâbetliğini biliyormuş.

Bu toprağı hangi kahramanın kanı beslemiş ki, burada ot biteceği yerde kılıç bitmiş
Z Ö Y DT DT Ö Y

(Safa, 2015, s. 129).

Bu toprağı, burada ot biteceği yerde kılıç bitiren bir kahramanın kanı beslemiş.

Başımdan o kadar şey geçti ki, (ben) seneleri sayamıyorum (Safa, 2015, s. 143).
DT Ö Y GÖ N Y

Başımdan, seneleri sayamayacağım kadar şey geçti.

Öyle bir şey yaptım ki bu memlekette bir gün duramadı (Safa, 2015, s. 145).
Ö Y DT Z Y

Bu memlekette bir gün duramayacağı bir şey yaptım.

Evvelâ sarayda Zerkon isminde bir cüce vardı ki muharebeye gitti, (ben) onu kandırdım
Z DT Ö Y DT Y GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 146).

Önceden beri sarayda bulunan ve muharebeye giden Zerkon isimli cüceyi kandırdım.

Jöneviyev'in asıl adı Jönevefa'dır ki, bizde "Yünevefa" suretinde telâffuz edilir (Safa,
Ö Y Z Y

2015, s. 155).

Bizde "Yünevefa" suretinde telâffuz edilen Jöneviyev'in asıl adı Jönevefa'dır.

Bize toprağını teslim etmeyen hangi düşman var ki (siz) onlara gıpta edebilirsiniz
Ö Y GÖ DT Y

(Safa, 2015, s. 226)?

Sizin gıpta edebileceğiniz, toprağını bize teslim etmeyen düşman var mı?

Bir faydası da vardı ki, o da eski zevceleri arasında kraliçe olmak için zuhur edecek
Ö Y Ö

rekabet mücâdelelerinin önüne geçmiş olacak ve üzüntüden kurtulacaktı
Y CDU DT Y

(Safa, 2015, s. 241).

Eski zevceleri arasında kraliçe olmak için zuhur edecek rekabet mücâdelelerinin önüne geçecek ve üzüntüden kurtaracak bir faydası vardı.

Vücûndan öyle tatlı bir buğu dağılırdı ki, biz kadınları bile uzaktan mest ederdi
DT Ö Y N DT Y

(Safa, 2015, s. 247)

Vücutundan, biz kadınları bile uzaktan mest eden tatlı bir buğu dağılırdı.

Hâkan bu saatte o kadar meşguldür ki, kaybettiği saniyelere bile acır
Ö Z Y DT Y

(Safa, 2015, s. 251).

Kaybettiği saniyelere bile acıyan hâkan bu saatte meşguldür.

(O) O kadar müthiş şeyler hissediyordu ki, iki gözüne de birer ok saplanacakmış gibi
GÖ N Y

insiyâkî bir korku ile gözlerini kapadı ve açtı (Safa, 2015, s. 253).
Z N Y CDU Y

İki gözüne de birer ok saplanacakmış gibi insiyâkî bir korku ile gözlerini kapatıp açtıran müthiş şeyler hissediyordu.

Hiç bir Hun yoktur ki Attilâ'nın bir kadın eliyle öldürüldüğüne inansın
Ö Y DT Y

(Safa, 2015, s. 264)!

Attilâ'nın bir kadın eliyle öldürüldüğüne inanacak bir Hun yoktur.

3.1.1.2. Yan Cümlesi Temel Cümlenin Öznesi Olan Ki'li Birleşik Cümleler

Bunun içindir ki on yedi kişi tevkif edilmiş ve buraya getirilmek üzere yola çıkarılmıştır
Y Ö Z Y

(Safa, 2015, s. 43).

On yedi kişinin tevkif edilmesi ve buraya getirilmek üzere yola çıkarılması, bunun içindir.

(O) Târihî rivayetlerdendir ki Pol ve Piyer cevap vermişlerdi (Safa, 2015, s. 114).
GÖ Y Ö Y

Pol ve Piyer'in cevap verdiği, târihî rivayetlerdendir.

Hem gariptir ki, galible izdivaç eden bu kadınlar, maktül peder veya zevcelerinin kinini
CDU Y Ö

taşıyarak yeni zevçlerinden nefret edecekleri yerde, umumiyetle onlara çıldırasıya
Z Z DT Z

merbut oluyorlar (Safa, 2015, s. 255).
Y

Galiple izdivaç eden bu kadınların, maktül peder veya zevcelerinin kinini taşıyarak yeni zevçlerinden nefret edecekleri yerde, umumiyetle onlara çıldırasıya merbut olmaları gariptir.

(O) Biraz sonra anlaşıldı ki, bu bir düğün latifesinden ibâretmiş ve aşağıda birkaç araba
GÖ Z Y Y DT Ö

saman yakılmış (Safa, 2015, s. 256).
Y

Bunun bir düğün latifesinden ibâret olduğu ve aşağıda birkaç araba saman yakıldığı biraz sonra anlaşıldı.

3.1.1.3. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesinin Niteleyicisi Olan Ki'li Birleşik

Cümleler

Fakat (ben) sana öyle bir delil göstereceğim ki (sen) bir lâhzada bana inanacaksın
CDU GÖ DT N Y GÖ Z DT Y

(Safa, 2015, s. 183).

Sana, bir lahzada bana inanacağını bir delil göstereceğim.

Bu, Attilâ'da o kadar nefret husule getirmişti ki, merhametine bile mâni oluyordu
Ö DT N Y DT CDU Y

(Safa, 2015, s. 227)

Bu, Attilâ'nın merhametine bile mâni olan nefret husule getirmişti.

Kan ve ölüm işinde pişen ve nihayet kurumaya yüz tutan ruhuna, bu kız öyle bir tazelik
DT Ö N

ve masumiyet getiriyordu ki, Attilâ birdenbire değiştiğini hissetti (Safa, 2015, s. 237).
CDU N Y Ö N Y

Bu kız; kan ve ölüm işinde pişen ve nihayet kurumaya yüz tutan ruhuna, birdenbire değiştiğini Attilâ'nın hissedeceği bir tazelik ve masumiyet getiriyordu.

(Sen) Öyle bir şey söyle ki bende olmasın ve beni korkutsun (Safa, 2015, s. 247).
GÖ Ö Y DT Y N Y N Y

Bende olmayan ve beni korkutacak bir şey söyle.

3.1.1.4. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesi Olan Ki'li Birleşik Cümleler

Zîra (ben) itiraf edeyim ki Hunlar necip bir kavimdir ve insanların mertebeleri misafiri
CDU GÖ Y Ö Y Ö Z

îzaz ederlerken görünür (Safa, 2015, s. 19).
Y

Hunların necip bir kavim olduğunu ve insanların mertebelerinin misafiri izaz ederlerken göründüğünü itiraf edeyim.

(Ben) İtiraf edeyim ki, Hunlar Bizans'tan yanlış görünüyor (Safa, 2015, s. 19).
GÖ Y Ö DT Z Y

Hunların Bizans'tan yanlış göründüğünü itiraf edeyim.

(Onlar) Diyorlar ki Attilâ tahta çıkmak için kardeşi Bleda'yı kendi eliyle ve hilelerle,
GÖ Y Ö Z N Z

dalaverelerle öldürdü (Safa, 2015, s. 21).
Z Y

Attilâ tahta çıkmak için kardeşi Bleda'yı kendi eliyle ve hilelerle, dalaverelerle öldürdü diyorlar.

Hatta (onlar) diyorlar ki, o böyle bir kardeş cinayetiyle bütün beşeriyetin katline bir
CDU GÖ Y Ö Z N

mukaddime yapmak istemiş (Safa, 2015, s. 21).
Y

O böyle bir kardeş cinayetiyle bütün beşeriyetin katline bir mukaddime yapmak istemiş diyorlar.

İskota, bu cevaptan yaralanmış görünerek emin, kat'î bir edâ ile, dedi ki: Biz buraya
Ö Z Z Y Ö DT

kendi keyfimizle gelmedik (Safa, 2015, s. 29).
Z Y

Iskota, bu cevaptan yaralanmış görünerek emin, kat'î bir edâ ile, biz buraya kendi keyfimizle gelmedik dedi.

Orest dedi ki: (Siz) Söyleyeceklerinizi bize söyleyiniz, yahut topraklarımızı derhal terk
 Ö Y GÖ N DT Y CDU N Z
ediniz (Safa, 2015, s. 30)!
 Y

Orest, söyleyeceklerinizi bize söyleyiniz, yahut topraklarımızı derhal terkediniz, dedi.

Prisküs'le Vijilas'ın hayretle karışık sessiz istihzalarına cevap almak için dedi ki:
 Z Y

Devletler arasındaki hukuku tanımayan bir kavim nezdinde Romalıların elçi
 DT

bulundurmalarına lüzum yoktur (Safa, 2015, s. 30).
 DT Y

Prisküs'le Vijilas'ın hayretle karışık sessiz istihzalarına cevap almak için devletler arasındaki hukuku tanımayan bir kavim nezdinde Romalıların elçi bulundurmalarına lüzum yoktur, dedi.

Prisküs, Vijilas'a dedi ki: Bir öküzün bu kadar lezzetli olabilmesi için bir saray
 Ö DT Y

mutfağında, yahut bir ovada pişmesinin farkı olmadığını kabul ediyorsun değil mi
 N

(Safa, 2015, s. 33)?

Prisküs, Vijilas'a bir öküzün bu kadar lezzetli olabilmesi için bir saray mutfağında yahut bir ovada pişmesinin farkı olmadığını kabul ediyorsun değil mi, dedi.

Vijilas dedi ki: (ben) Şu sözlerini bize hizmet eden Hunlara tercüme etmek isterdim;
 Ö Y GÖ N Y

(onlar) herhalde bize bu nefis şaraptan biraz daha getirirlerdi (Safa, 2015, s. 34).
 GÖ CDU DT DT Z Y

Vijilas, şu sözlerini bize hizmet eden Hunlara tercüme etmek isterdim; herhalde bize bu nefis şaraptan biraz daha getirirlerdi, dedi.

(Sen) Gene pek iyi bilirsin ki Romalılar, kendi topraklarına kaçan Hun vatan hainlerini
GÖ Z Z Y Ö Z

iade etmedikçe, bana sefir gönderemezler (Safa, 2015, s. 43)!
DT N Y

Romalıların, kendi topraklarına kaçan Hun vatan hainlerini iade etmedikçe, bana sefir gönderemeyeceklerini iyi bilirsin.

(Siz) İmparatorunuza haber gönderiniz ve tarafımdan bildiriniz ki (o) bilaistisna
GÖ DT Y DT Y GÖ Z

hâinlerin hepsini bana teslim etmelidir (Safa, 2015, s. 44).
N DT Y

İmparatorunuza haber gönderip hâinlerin hepsini bana teslim etmesi gerektiğini tarafımdan bildiriniz.

Kâhinler ona demişlerdir ki, öteki çocuklarında kendisinin zürriyeti devam
Ö DT Y DT Ö

etmeyecektir (Safa, 2015, s. 50).
Y

Kâhinler ona öteki çocuklarında kendisinin zürriyeti devam etmeyecektir, demişlerdir.

(O) Biliyordu ki Zerkon, Attilâ'nın kardeşi Bleda'nın yanında soytarı iken, bir gün
GÖ Y Ö Z Z

ağlayarak efendisine çok garip bir şey söylemiş (Safa, 2015, s. 65).
Z DT N Y

O; Zerkon'un, Attilâ'nın kardeşi Bleda'nın yanında soytarı iken, bir gün ağlayarak efendisine çok garip bir şey söylediğini biliyordu.

(Onlar) Diyorlar ki, Onorya bu şövalyeden ayrılalı çok olmuş ve bir daha onunla
GÖ Y Ö Z Y Z Z

konuşmamış (Safa, 2015, s. 68).
Y

Onorya bu şövalyeden ayrılalı çok olmuş ve bir daha onunla konuşmamış diyorlar.

(Siz) Derhal Konstantiniyye'ye gitmek için yola çıkacaksınız ve orada imparator
GÖ Z Z Y DT

Teodos'a anlatacaksınız ki Attilâ, hayatına kastetmek isteyen Şarkî Roma başvekili
DT Y Ö

Krizafyüs'ün başını istiyor (Safa, 2015, s. 71).
N Y

Siz, derhal yola çıkıp Attilâ'nın, hayatına kastetmek isteyen Şarkî Roma başvekili Krizafyüs'ün başını istediğini imparator Teodos'a anlatacaksınız.

İmparator, son derece dostâne ve mültefit bir edâ ile elçilere dedi ki: Attilâ'mızın sıhhat
Ö Z DT Y

ve afiyette bedevam olduğu müjdesini tekrar eder misiniz (Safa, 2015, s. 72)?
N Y

İmparator, son derece dostâne ve mültefit bir edâ ile elçilere Attilâ'mızın sıhhat ve afiyette bedevam olduğu müjdesini tekrar eder misiniz, dedi.

Fakat Roma'nın fisk-u fücür ile melûf imparatoru bilmelidir ki Attilâ, hayatına
CDU Ö Y Ö

kastetmek isteyen bir insanı, dost zannedecek kadar ne âlicenap ne de budaladır
Y

(Safa, 2015, s. 73).

Roma'nın fisk-u fücür ile melûf imparatoru; Attilâ'nın hayatına kastetmek isteyen bir insanı, dost zannedecek kadar ne âlicenap ne de budala olduğunu bilmelidir.

Teodos unutuyor mu ki Attilâ'nın Anatolyüs'le yaptığı sulh muhadesinde de bize teslim
Ö Y DT

etmeğe mecbur olduğu hâinlerin adedi 17'den fazla idi (Safa, 2015, s. 74)?
Ö Y

Teodos, Attilâ'nın Anatolyüs'le yaptığı sulh muhadesinde de bize teslim etmeğe mecbur olduğu hâinlerin adedinin 17'den fazla olduğunu unutuyor mu?

Attilâ diyor ki: Teodos düşünsün; Attilâ bütün Roma topraklarını yahut Krizafyüs'ün
Ö Y Ö Y Ö N

başını istiyor (Safa, 2015, s. 74).

Y

Attilâ; Attilâ'nın ya bütün Roma topraklarını yahut Krizafyüs'ün başını istediğini Teodos düşünsün, diyor.

İmparator dairesine girerken başında, tam alnının üstünde müthiş bir ağrı hissediyordu

Ö Z DT DT N Y

ve anıyordu ki bu, yıkılan bir saltanatın enkazı altında kalmış felâketzede bir başın

Y Ö Y

ağrısıdır (Safa, 2015, s. 75).

İmparator, dairesine girerken başında, tam alnının üstünde müthiş bir ağrı hissediyordu ve bunun, yıkılan bir saltanatın enkazı altında kalmış felâketzede bir başın ağrısı olduğunu anlıyordu.

(Siz) Tahmin edebilirsiniz ki ben buna kolay kolay razı olmam (Safa, 2015, s. 76).

GÖ Y Ö DT Z Y

Benim buna kolay kolay razı olmayacağımı tahmin edebilirsiniz.

(Siz) Hâkanınıza bildiriniz ki, ben kendisine başvekilimin hayâtından daha kıymetli

GÖ DT Y Ö N

birçok şeyler vermeği düşündüm (Safa, 2015, s. 76).

Y

Benim, kendisine başvekilimin hayâtından daha kıymetli birçok şeyler vermeği düşündüğümü hâkanınıza bildiriniz.

Cüce anlattı ki Onorya gözlerinde şeytanların bakışıyla bu mendili uzun uzun kokluyor

Ö Y Ö Z N Z Y

ve öpüyormuş (Safa, 2015, s. 81).

Y

Cüce, Onorya'nın gözlerinde şeytanların bakışıyla bu mendili uzun uzun koklayıp öptüğünü anlattı.

Cüce gene anlattı ki bu mendil, kulübenin penceresine gelen bir Cermen şöalyesi
 Ö Z Y Ö Z

tarafından Onorya'ya verilmiştir (Safa, 2015, s. 82).
 DT Y

Cüce; bu mendilin, kulübenin penceresine gelen bir Cermen şöalyesi tarafından Onorya'ya verildiğini anlattı.

Attilâ, mahir bir zendostun birçok tecrübeleriyle biliyordu ki, bu türlü fettan kadınların
 Ö Z Y

kalblerini şefkat ve nevazişten daha fazla kudret ve kuvvetle zabt etmek mümkündür
 Ö Y

(Safa, 2015, s. 88).

Attilâ, bu türlü fettan kadınların kalblerini şefkat ve nevazişten daha fazla kudret ve kuvvetle zabt etmenin mümkün olduğunu, mahir bir zendostun birçok tecrübeleriyle biliyordu.

(Sen) Ona, benim tarafımdan, diyeceksin ki: "Attilâ seni kadınların en yükseği
 GÖ DT DT Y Ö N Z

zannediyor" (Safa, 2015, s. 89).
 Y

Ona, benim tarafımdan, "Attilâ seni kadınların en yükseği zannediyor." diyeceksin.

(Sen) Sonra diyeceksin ki: "Attilâ seni kadınların en güzeli zannediyor"
 GÖ Z Y Ö N Z Y

(Safa, 2015, s. 89).

Sonra "Attilâ seni kadınların en güzeli zannediyor." diyeceksin.

(Sen) Sonra diyeceksin ki: "Fakat Attilâ senin kalbinden, Attilâ senin aşkıdan emin
 GÖ Z Y CDU Ö DT Ö DT

değildir" (Safa, 2015, s. 89).
 Y

Sonra "Fakat Attilâ senin kalbinden, Attilâ senin aşkıdan emin değildir." diyeceksin.

(Sen) Sonra diyeceksin ki: “Zira sen Attilâ’dan başka birini de düşünüyorsun”
GÖ Z Y CDU Ö N Y

(Safa, 2015, s. 89).

Sonra “Zira sen Attilâ’dan başka birini de düşünüyorsun.” diyeceksin.

(Sen) Son söz olarak diyeceksin ki: “Hun atlıları seni istediğin yere, memleketine veya başka yere kadar götürecekler ve sana bir kraliçe gibi hürmet edeceklerdir”
GÖ Z Y Ö N DT DT

başka yere kadar götürecekler ve sana bir kraliçe gibi hürmet edeceklerdir”
CDU Y DT Z Y

(Safa, 2015, s. 89).

Son söz olarak “Hun atlıları seni istediğin yere, memleketine veya başka yere kadar götürecekler ve sana bir kraliçe gibi hürmet edeceklerdir.” diyeceksin.

Atlılar yaklaşınca Onorya fark etti ki bunların içinde Attilâ yoktu (Safa, 2015, s. 94).
Z Ö Y DT Ö Y

Onorya, Attilâ’nın atlıların içinde olmadığını atlılar yaklaşınca fark etti.

Genç süvari arkadaşına dedi ki: Hayvanları şu gölgeliğe götür de onlar da biraz
Ö DT Y N DT Y Ö Z

dinlensinler. (Safa, 2015, s. 99)
Y

Genç süvari; arkadaşına, hayvanları şu gölgeliğe götür de onlar da biraz dinlensinler, dedi.

(O) Bir elini Hun’un omuzuna koyarak, resmiyetten dostluğa geçmesini bilen hassas bir
GÖ Z Z

kadın mülâyemetiyle dedi ki: Beni dinle (Safa, 2015, s. 101).
Y N Y

Bir elini Hun’un omuzuna koyarak, resmiyetten dostluğa geçmesini bilen hassas bir kadın mülâyemetiyle “Beni dinle.” dedi.

(Ben) Duyardım ki Valantinyen daha pek gençmiş (Safa, 2015, s. 134).
GÖ Y Ö Y

Valantinyen'in daha pek genç olduğunu duyardım.

Fakat (o) epeyce dikkat edince gördü ki bu hârikalı güzel kızda, Hun ırkının
CDU GÖ Z Y DT

vasıflarından hiçbirini yoktu (Safa, 2015, s. 140).
Ö Y

Bu hârikalı güzel kızda, Hun ırkının vasıflarından hiçbirinin olmadığını, epeyce dikkat edince gördü.

Attilâ, katilin arkasında, kılıcını havaya kaldırmış duran adamlarından birine işaret
Ö Z

çekerken dedi ki: Benim kılıcım daha temiz kanlara bulanır; fakat senin cezanı verecek
Y Ö DT Y CDU

kılıçlar vardır (Safa, 2015, s. 153).
Ö Y

Attilâ, katilin arkasında, kılıcını havaya kaldırmış duran adamlarından birine işaret çekerken “Benim kılıcım daha temiz kanlara bulanır; fakat senin cezanı verecek kılıçlar vardır.” dedi.

İhtiyar piskopos uzun zaman düşünce içinde kaldı, sonra kendisine doğru ilerleyen
Ö Z DT Y Z

Jöneviyev'in anasına babasına dedi ki: (siz) Bu çocuğun her istediğini yapın, çünkü ya
DT Y Ö N Y CDU CDU

ben tahminimde aldanyorum yahut da bu çocuk, büyüyünce, Allah'ın nazarında
Ö DT Y CDU Ö Z N

ehemmiyetli bir mevki alacaktır (Safa, 2015, s. 156).
Y

İhtiyar piskopos uzun zaman düşünce içinde kalarak kendisine doğru ilerleyen Jöneviyev'in anasına babasına “Bu çocuğun her istediğini yapın, çünkü ya ben tahminimde aldanyorum yahut da bu çocuk, büyüyünce, Allah'ın nazarında ehemmiyetli bir mevki alacaktır.” dedi.

Hepimiz biliyoruz ki Romalılar'ın taşıdıkları silâhlar kendilerine ne kadar ağır geliyor
 Ö Y Ö DT Z Y

(Safa, 2015, s. 164).

Hepimiz, Romalıların taşıdıkları silâhların kendilerine ne kadar ağır geldiğini biliyoruz.

(Siz) Kendilerine söyleyiniz ki, (onlar) yüz bin ok arasında ölmeyen Attilâ'ya, bir daha
 Ö DT Y Ö N

suikast tertip etmeyi hatırlarından geçirirlerse, unutmasınlar ki, hakikî bir diplomat
 Y Y Ö

serap arkasından koşmaz (Safa, 2015, s. 170).

DT Y

Yüz bin ok arasında ölmeyen Attilâ'ya, bir daha suikast tertip etmeyi hatırlarından geçirirlerse, unutmasınlar ki, hakikî bir diplomatın serap arkasından koşmayacağını kendilerine söyleyiniz.

Ben sana diyorum ki seni birine benzettim ve yüzünü göreceğim (Safa, 2015, s. 173).

Ö DT Y N DT Y N Y

Ben; sana, seni birine benzettim ve yüzünü göreceğim, diyorum.

(Ben) Şimdi anlıyorum ki hep seni düşünüyordu, belki taş başına inerken bile

GÖ Z Y Z N Y CDU Z

(Safa, 2015, s. 178).

Taş başına inerken bile hep seni düşündüğünü, şimdi anlıyorum.

(Sen) Hatırlıyor musun ki Zerkon, bir vakitler, kardeşin Bleda'dan bir kadınla

GÖ Y Ö Z DT N

evlendirmesini rica etmişti ve bu teklif, hâlâ, hatırlarına geldikçe bütün Hunları

N Y Ö Z Z Ö

güldürüyor (Safa, 2015, s. 181).

Y

Zerkon'un bir vakitler, kardeşin Bleda'dan bir kadınla evlendirmesini rica ettiğini ve bu

teklifin, hâlâ, hatırlarına geldikçe bütün Hunları güldürdüğünü hatırlıyor musun?

Peki (sen) kabul eder misin ki, kadına karşı bu kadar zaafî olan bir mahlûka güzel bir
CDU GÖ Y

câriye ile evleneceği vâ' dedilirse, bu cüce kolayca ele geçer (Safa, 2015, s. 181)?
Z Ö Z Y

Kadına karşı bu kadar zaafî olan bir mahlûka güzel bir câriye ile evleneceği vâ' dedilirse, bu cücenin kolayca ele geçeceğini kabul eder misin?

(Ben) Biliyorum ki, sen sözlerle kani olmazsın (Safa, 2015, s. 183).
GÖ Y Ö Z Y

Senin sözlerle kani olmayacağını biliyorum.

Kerka dedi ki: Haydi (sen) git de gel! (Ben) Seni bekliyorum (Safa, 2015, s. 189)!
Ö Y CDU GÖ Y Y GÖ N Y

Kerka; haydi git de gel, seni bekliyorum, dedi.

Cüce kapıdan çıkarken Onorya, kraliçeye dedi ki: (sen) Müsâade et kraliçem, ben de
Z Ö DT Y GÖ Y CDU Ö CDU

onunla gideceğim (Safa, 2015, s. 189).
Z Y

Cüce kapıdan çıkarken Onorya, kraliçeye “Müsâade et kraliçem, ben de onunla gideceğim.” dedi.

Hemen cüceye dedim ki: “Attilâ yarım saattir seni arıyor!” (Safa, 2015, s. 190)
Z DT Y Ö Z N Y

Cüceye hemen “Attilâ yarım saattir seni arıyor!” dedim.

Bir tanesi dedi ki (o) yeni gelen kız kışkırtıyor (Safa, 2015, s. 194)!
Ö Y GÖ N Y

Bir tanesi; yeni gelen kız kışkırtıyor, dedi.

Evet, prenses cenapları istiyorlar ki, Hunları Garbî Romanın bir fahişesi idare etsin
CDU Ö Y N Ö Y

(Safa, 2015, s. 203).

Prenses cenapları, Hunları Garbî Romanın bir fahişesi idare etsin istiyorlar.

Prenses cenapları istiyorlar ki, her biri yarının birer Attilâ'sı olan çocukların namuslu
 Ö Y DT

anasının başından tacı koparılınsın ve bin erkek dudağıyla ıslanmış bir fahişe başının
 N Y CDU DT

saçları üstüne konsun (Safa, 2015, s. 204).
 Y

Prenses cenapları, her biri yarının birer Attilâ'sı olan çocukların namuslu anasının başından tacı koparılınsın ve bin erkek dudağıyla ıslanmış bir fahişe başının saçları üstüne konsun istiyorlar.

Bu da gösterir ki o her şeye muktedirdir; o, senin istemediğin şeyi de yapabilen
 Ö Y Ö DT Y Ö Y

kadındır (Safa, 2015, s. 208).

Bu; onun her şeye muktedir ve senin istemediğin şeyi de yapabilen bir kadın olduğunu gösterir.

Kerka ve Onorya düşünmelidirler ki, baş ve kalb en kıymetli uzuvlardır ve Attilâ'yı
 Ö Y Ö Y

seven yüzlerce kadın, bu iki tahttan birine mâlik olamamışlardır (Safa, 2015, s. 211).
 Ö DT Y

Kerka ve Onorya; baş ve kalbin en kıymetli uzuvlar olduğunu ve Attilâ'yı seven yüzlerce kadının, bu iki tahttan birine mâlik olamadığını düşünmelidirler.

Attilâ kıymetli zevcesine ve sevgili maşukasına diyor ki: (onlar) Bu tahtlarında bahtiyar
 Ö DT Y GÖ DT

olsunlar, hallerinden şikâyet etmesinler (Safa, 2015, s. 211).
 Y DT Y

Attilâ kıymetli zevcesine ve sevgili maşukasına; bu tahtlarında bahtiyar olsunlar, hallerinden şikâyet etmesinler, diyor.

Attilâ gayet iyi hissederdi ki, söz hâline geçen bir tasavvur, irade kuvvetlerinden bir
 Ö Z Y Ö N

kısmını dışarıya atar ve boş yere sarfeder; ikincisi de etraf üzerindeki saltanatı zaafa
 DT Y Z Y Z N Y

uğratarı (Safa, 2015, s. 212).

Attilâ; söz hâline geçen bir tasavvurun, irade kuvvetlerinden bir kısmını dışarıya attığını ve boş yere sarf ettiğini; ikinci olarak da etraf üzerindeki saltanatı zaafa uğrattığını gayet iyi hissederdi.

Etrafında, kadınlar bile sezerler yahut bilirlerdi ki Attilâ mes'ele çıkmasından
 DT Ö CDU Y CDU Y Ö DT

hoşlanmaz ve bunu ağır cezalandırırdı (Safa, 2015, s. 213).
 Y N Z Y

Etrafındaki kadınlar bile Attilâ'nın mes'ele çıkmasından hoşlanmadığını ve bunu ağır cezalandırdığını sezerler yahut bilirlerdi

Attilâ, generallerine dedi ki: Ne olursa olsun bu Akileliler kahraman insanlardır; (biz)
 Ö DT Y Z Ö Y GÖ

onların şehirlerine galip bir ordunun tantanasıyla girmeyelim ve zaten kırılmış kalplerini
 DT Z Y CDU N

bir kat daha rencide etmeyelim (Safa, 2015, s. 222).
 Z Y

Attilâ, generallerine “Ne olursa olsun bu Akileliler kahraman insanlardır; onların şehirlerine galip bir ordunun tantanasıyla girmeyelim ve zaten kırılmış kalplerini bir kat daha rencide etmeyelim” dedi.

(Onlar) Bazı şeyler söyleyerek itiraz ettiler ve hâkana anlattılar ki, aylardan beri kinden
 GÖ Z Y DT Y

ve gazezden köpüren Akileliler, bu ulüvvücenapın kıymetini anlayacak kadar şuurlu
 Ö

değildirler ve bu fırsatı asla kaçırmayarak en büyük ve kudretli düşmanlarına mutlaka
 Y Z DT Z

fenalık edeceklerdir (Safa, 2015, s. 223).

Y

Bazı şeyler söyleyerek itiraz ettiler ve hâkana, aylardan beri kinden ve garezden köpüren Akilelilerin, bu ulüvvücenapın kıymetini anlayacak kadar şuurlu olmadığını ve bu fırsatı asla kaçırmayarak en büyük ve kudretli düşmanlarına mutlaka fenalık edeceklerini anlattılar.

(Biz) Farz edelim ki... sen bu işleri bana tevdi etsen bile, (ben) seni utandırmam

GÖ Y Z CDU GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 242).

Sen bu işleri bana tevdi etsen bile seni utandırmayacağımı farz edelim.

(O) Sonra düşünüyordu ki, vaktiyle bu odada bir kraliçe varmış ve bu kraliçe ölmüş

GÖ Z Y Z DT Ö Y Ö Y

(Safa, 2015, s. 243).

Vaktiyle bu odada bir kraliçenin olduğunu ve o kraliçenin öldüğünü düşünüyordu.

İldiko, Serkas'ın yüzünden anlamıştı ki, başnedime kendisine dâir bir şey düşünüyor ve

Ö DT Y Ö N Y

fena düşünüyor (Safa, 2015, s. 248).

Z Y

İldiko, baş nedimenin kendisine dair fena bir şey düşündüğünü Serkas'ın yüzünden anlamıştı.

(O) Dedi ki: "Attilâ beni aramazsa geleceğim." (Safa, 2015, s. 249).

GÖ Y Z Y

Attilâ beni aramazsa geleceğim, dedi.

İldiko anlamıştı ki, bir haber var (Safa, 2015, s. 250).

Ö Y Ö Y

İldiko bir haber olduğunu anlamıştı.

(O) İldiko'nun söze başlamasına müsâade etmeden dedi ki: (Sen) Odama girdiğin hızla
GÖ Z Y GÖ

Meç'e dönmek istemezsen, bundan sonra biraz daha sakın ol, ve yirminci yaşının
Z Z Z Y CDU

güzelliklerini gideren böyle hareketler yapma (Safa, 2015, s. 252)!
N Y

İldiko'nun söze başlamasına müsâade etmeden, "Odama girdiğin hızla Meç'e dönmek istemezsen, bundan sonra biraz daha sakın ol, ve yirminci yaşının güzelliklerini gideren böyle hareketler yapma!" dedi.

Attilâ da, kızın odaya girişinden anlamıştı ki, onu böyle coşturan şey Onorya'nın
Ö Z Y Ö
geleceğini haber almasıdır (Safa, 2015, s. 252).
Y

Attilâ, onu böyle coşturan şeyin Onorya'nın geleceğini haber alması olduğunu kızın odaya girişinden anlamıştı.

Bana emredebileceğini zannetmen de gösteriyor ki, bugün maneviyâtın fenadır
Ö Y Z Ö Y

(Safa, 2015, s. 252).

Bana emredebileceğini zannetmen, bugün maneviyâtının fena olduğunu gösteriyor.

(Onlar) Diyorlar ki kızın babasını Attilâ öldürmüş (Safa, 2015, s. 255).
GÖ Y N Ö Y

Kızın babasını Attilâ öldürmüş, diyorlar.

(O) Düşündü ki, bir kere mücadele his yoluna girdikten sonra cihangirlerin mağlûp
GÖ Y Z

olmaları mukadderdir (Safa, 2015, s. 260).
Ö Y

Bir kere mücadele his yoluna girdikten sonra cihangirlerin mağlûp olmalarının mukadder olduğunu düşündü.

(Sen) Biliniz ki babam füceten ve eceliyle ölmüştür (Safa, 2015, s. 264).

GÖ Y Ö Z Y

Babamın füceten ve eceliyle öldüğünü biliniz.

3.1.1.5. Yan Cümlesi Temel Cümlenin Yer Tamlayıcısı Olan Ki'li Birleşik

Cümleler

(Onlar) Elçilere sol taraftaki masayı ve peykeleri tahsis etmişlerdi ki, (onlar/elçiler)

GÖ DT N Y GÖ

derece itibarıyla ikinci addolunuyorlardı (Safa, 2015, s. 48).

N Y

Derece itibarıyla ikinci addolunan elçilere sol taraftaki masayı ve peykeleri tahsis etmişlerdi.

Haftalardan beri Kerka dikkat etmişti ki, Attilâ fecirle saraydan çıkıyor, ufuklara doğru

Z Ö Y Ö Z DT Y Z

uçuyor ve bir iki saat sonra, atının üstünde yorgun argın, başı biraz öne düşük, ağır

Y Z DT Z Z

hülyâ zamanlarında yaptığı gibi gözleri yarı kapalı, rahvan yürüyen hayvanının

Z

salıntılarına vücudunu bırakarak geliyordu (Safa, 2015, s. 58).

Z Y

Kerka, Attilâ'nın fecirle saraydan çıkmasına, ufuklara doğru uçup ve bir iki saat sonra, atının üstünde yorgun argın, başı biraz öne düşük, ağır hülyâ zamanlarında yaptığı gibi gözleri yarı kapalı, rahvan yürüyen hayvanının salıntılarına vücudunu bırakarak gelmesine haftalardan beri dikkat etmişti.

(Ben) Eminim ki bu tâvizât Hun kavminin hayatı, saadeti namına, bir başvekilin kuru

GÖ Y Ö

kafasından bin kerre daha kıymetlidir (Safa, 2015, s. 76).

Y

Bu tâvizâtın Hun kavminin hayatı, saadeti namına, bir başvekilin kuru kafasından bin kere daha kıymetli olduğuna eminim.

(Ben) Evvelâ sana yemin ederim ki, ben Attilâ aleyhinde hiç bir fikir beslemiyorum ve
GÖ Z DT Y Ö N Y

onun saadetine çalışıyorum (Safa, 2015, s. 101).
Z Y

Ben, Attilâ aleyhinde hiç bir fikir beslemediğime ve onun saadetine çalıştığıma yemin ederim.

Evhamları o dereceye vardı ki, (o) altında oturduğu ağacın kütüğüne sarıldı ve bu nemli,
Ö DT Y GÖ DT Y CDU

soğuk cisimden kudretli bir insan yardımı ümit etti (Safa, 2015, s. 105).
DT N Y

Evhamları, altında oturduğu ağacın kütüğüne sarılıp bu nemli, soğuk cisimden kudretli bir insan yardımı ümit edecek dereceye vardı.

Ben bahse girerim ki sende bir Garbî Roma tohumu var (Safa, 2015, s. 171).
Ö Y DT Ö Y

Sende bir Garbî Roma tohumu olduğuna bahse girerim.

(Sen) Emin ol ki bu, ne bir aşk sevkulceyşinin icabettirdiği işvebâzâne bir firardır, ne de
GÖ Y Ö Y

her hangi siyasî bir tertibin neticesidir (Safa, 2015, s. 231).
Y

Bunun, bir aşk sevkulceyşinin icabettirdiği işvebâzâne bir firar ve her hangi siyasî bir tertibin neticesi olmadığına emin ol.

Yemin ederim ki ben iyi kılıç kullanırım (Safa, 2015, s. 236).
Y Ö Z N Y

İyi kılıç kullandığıma yemine ederim.

İldiko öyle bir hayret göstermeğe muvaffak oldu ki, Serkas'ın bu samimiyetten şüphe
 Ö DT Y DT

etmesine imkân yoktu (Safa, 2015, s. 248).
 Ö Y

İldiko, Serkas'ın bu samimiyetten şüphe etmesine imkân olmayan bir hayret göstermeğe muvaffak oldu.

3.1.1.6. Yan Cümlesi Temel Cümlenin Zarfı Olan Ki'li Birleşik Cümleler

(Ben) Korkarım ki (sen) Attilâ'ya her şeyi îtiraf edeceksin (Safa, 2015, s. 22).
 GÖ Y GÖ DT N Y

Attilâ'ya her şeyi îtiraf etmeden korkuyorum.

Fakat (o) o kadar seviniyordu ki, arkadaşına sitem edemedi ve (onlar) hep birden
 CDU GÖ Z Y DT Y CDU GÖ Z

odadan çıktılar (Safa, 2015, s. 48).
 DT Y

Arkadaşına sitem edemeyip hep birlikte odadan çıkacak kadar seviniyordu.

Elçiler inkâr edeceklerdir; biz ne yapalım ki, bunların alçakla niyetlerini isbat ile ortaya
 Ö Y Ö N Y N Z

çıkartalım (Safa, 2015, s. 51)?
 Y

Elçiler inkâr edeceği alçakla niyetlerini isbat ile ortaya çıkarmak için biz ne yapalım?

Kadın öyle bir coşkunlukla söylüyordu ki, arada bir cümlesini bitirmeğe nefesi
 Ö Z Y DT Y

yetişmiyor ve yüzü kıpkırmızı kesiliyordu (Safa, 2015, s. 61).
 N Y

Kadın, cümlesini bitirmeğe nefesi yetişmeyen ve yüzü kıpkırmızı kesilen bir coşkunlukla söylüyordu.

Kraliçenin titrek, tatlı ve güneşli bir sabah rüzgârı gibi ılık sesiyle ağzından çıkan bu
Ö

söz, cüceyi birdenbire öyle bir sıçrattı ki, bütün vücudu bir an için sedirden ayrıldı ve
N Z Z Y N Z DT Y CDU

yere düştü (Safa, 2015, s. 66).
DT Y

Kraliçenin titrek, tatlı ve güneşli bir sabah rüzgârı gibi ılık sesiyle ağzından çıkan bu söz, bütün vücudu bir an için sedirden ayrıлып yere düşürecek kadar cüceyi birdenbire sıçrattı.

(O) İstirahata o kadar muhtaç bir hâle gelmişti ki, mükâlemeyi ertesi güne tehir ettiğini
GÖ DT Z Y

elçilere söylemek cesaretini nefsinde bulmaktan başka, hiç bir şey istemiyordu
N Y

(Safa, 2015, s. 75).

Mükâlemeyi ertesi güne tehir ettiğini elçilere söylemek cesaretini nefsinde bulmaktan başka, hiç bir şey istemeyecek kadar istirahat muhtaç bir hâle gelmişti.

(O) Birdenbire cüceye doğru yaklaştı, onu bir eliyle saçlarının dibinden, öteki eliyle bir
GÖ Z Z Y N Z

kalçasından yakalayıp havaya kaldırdı, bir savuruş savurdu, oda kapısına doğru bir
DT Y N Y Z

fırlatış fırlattı ki, havada yarım dâire resmeden Zerkon'un vücûdu, tam kapının eşiğine
N Y N DT

düştü (Safa, 2015, s. 84).
Y

Birdenbire cüceye doğru yaklaştı ve onu bir eliyle saçlarının dibinden, öteki eliyle bir kalçasından yakalayıp havaya kaldırıp havada yarım daire resmeden Zerkon'un vücudu tam kapının eşiğine düşecek kadar şiddetli fırlattı.

Bunu o kadar maskaraca ve sâfiyâne söylemişti ki, Attilâ gülümsedi ve bir emir verdi
N Z CDU Z Y Ö Y CDU Y

(Safa, 2015, s. 85):

Bunu, Attilâ'nın gülümseyip emir vereceği şekilde maskaraca ve sâfiyâne söylemişti.

Sana ben ne yapmayalım ki borcumu ödeyeyim (Safa, 2015, s. 91)?

DT Ö N Y N Y

Ben sana borcumu ödemek için ne yapmalıyım?

(O) Dolabın önünden henüz çekilmişti ki Attilâ içeri giriyor ve kollarını açarak işte
GÖ DT Z Y Ö Z Y CDU

geldim! dedikten sonra kraliçeyi kucaklıyordu (Safa, 2015, s. 92).

Z N Y

Attilâ'nın kollarını açık içeri girerek "İşte geldim!" deyip kraliçeyi kucakladığında, dolabın önünden henüz çekilmişti.

(O) O kadar şiddetle bağıyordu ki, boynunun damarları kabarak yüzü kıpkırmızı
GÖ Z Y Z N

kesilmişti (Safa, 2015, s. 96).
Y

Boynunun damarları kabarıp yüzü kıpkırmızı kesilerek şiddet bağıyordu.

Attilâ'nın yeni bir harbe girmek istemesi, birdenbire muhayyilesini öyle şiddetli tahrik
Ö Z N Z

etmişti ki, (o) buna dâir üstüste birçok sualler sordu, fakat hiçbirine cevap alamadı
Y GÖ N Y CDU DT Y

(Safa, 2015, s. 98).

Attilâ'nın yeni bir harbe girmek istemesi, muhayyilesini birdenbire buna dâir üst üste birçok sualler sorduracak kadar şiddetli tahrik etmişti, fakat hiçbirine cevap alamadı.

Nitekim genç Hun bu sözlerden o derece memnun oldu ki, Onorya'nın eteklerini öptü
CDU Ö DT Z Y N Y

(Safa, 2015, s. 102)

Genç Hun bu sözlerden o derece memnun olduğu için Onorya'nın eteklerini öptü.

(O) Teklifinde o kadar ısrar etti ve nefesine o kadar itimadı vardı ki genç süvari
GÖ DT Z Y CDU DT Z N Y Z

münakaşa etmeyerek yere atladı ve Onorya'yı kucaklayarak indirdi (Safa, 2015, s. 103).
Z DT Y CDU N Z Y

Teklifinde o kadar ısrar etti ve genç süvarinin münakaşa etmeden yere atlayıp Onorya'yı kucaklayarak indireceği kadar nefesine itimadı vardı.

(O) Er geç Attilâ'ya, Attilâ'nın vücuduna, kalbine, iradesine, taç ve tahtına hâkim
GÖ DT

olacağına o kadar emindi ki, daha şimdiden bunu bile az buluyor, dünyada bundan fazla
Z Y Z N CDU Z Y

arzu edilecek büyük bir paye olup olmadığını düşünüyordu (Safa, 2015, s. 109).
N Y

Daha şimdiden bunu bile az bulup dünyada bundan fazla arzu edilecek büyük bir paye olup olmadığını düşünerek er geç Attilâ'ya, Attilâ'nın vücuduna, kalbine, iradesine, taç ve tahtına hâkim olacağına o kadar emindi.

Fakat, kızım sen o kadar zekisin ki, her şeyi biliyor gibisin (Safa, 2015, s. 142).
CDU CDU Ö Y N Y

Kızım, sen her şeyi biliyor görüldüğün için zekisin.

Onorya, Attilâ'ya bunu haber vermek için o kadar sabırsızlanıyordu ki, hemen yataktan
Ö Z Z Y

atlamak, dörtnala giden bir at üstünde yüz binlerce insanın kan izlerini takip ederek,

Hunların muharebe ettikleri yere kadar gitmek ve Attilâ'yı görmek istiyor, içi içine
N Y
sığmıyordu (Safa, 2015, s. 147).
Y

Onorya, hemen yataktan atlamak, dörtnala giden bir at üstünde yüz binlerce insanın kan izlerini takip ederek, Hunların muharebe ettikleri yere kadar gitmek ve Attilâ'yı görmek istercesine sabırsızlanıyordu.

Fakat (o) ilâhiyi henüz bitirmişti ki, gözlerinin önünde, yaman bir çizgiyle parlayıp
CDU GÖ N Z Y Z

sönen bir kılıç görmesiyle, kafasının gövdesinden ayrılarak vücudundan evvel yere
Ö

yuvarlanması bir oldu (Safa, 2015, s. 151).
Y

Gözlerinin önünde, yaman bir çizgiyle parlayıp sönen bir kılıç görmesiyle, kafasının gövdesinden ayrılarak vücudundan evvel yere yuvarlandığında ilahiyi henüz bitirmişti.

Bu hamleyi gören Hun, tam vaktinde kılıcını öyle bir uzatış uzattı ki Ötropi göbeğinden
Ö Z N Z Y Ö DT

şişlendi ve kılıç tam kuyruksokumundan çıktı (Safa, 2015, s. 151).
Y CDU Ö DT Y

Bu hamleyi gören Hun, Ötropi'yi göbeğinden şişleyip ve kılıcı tam kuyruksokumundan çıkaracak şekilde uzattı.

Büyücü o kadar sür'atle dönmeğe başlamıştı ki, önü ve arkası, yüzü ve ensesi, başı ve
Ö DT Y N N

omuzları, tek ayağı havalanmış bacaklarının çatalı görünmüyordu. (Safa, 2015, s. 161)
N N Y N Y

Büyücü; önü ve arkası, yüzü ve ensesi, başı ve omuzları, tek ayağı havalanmış bacaklarının çatalı görünmeyecek derecede sür'atle dönmeğe başlamıştı.

(O) O kadar benziyordu ki Attilâ nedimenin gözlerinden başka yüzünün veya
GÖ Z Y Ö DT

vücudunun hiçbir noktasına dikkat edemedi ve kendi gözlerinin içine mil gibi işleyen bu
Y CDU

tanıdığı bakışların tesiri altında şaşırıldı (Safa, 2015, s. 170).
Z Y

O; Attilâ'nın, nedimenin gözlerinden başka yüzünün veya vücudunun hiçbir noktasına dikkat edemeyeceği ve kendi gözlerinin içine mil gibi işleyen bu tanıdığı bakışların tesiri altında şaşıracağı kadar benziyordu.

Onorya o kadar hararetiydi ki, göğsünün şiddetle her inip kalkışında kalbinin gayritabiî
 Ö Z Y Z

bir hızla çarptığı anlaşılıyor, ara sıra titrek ve derin nefesler alıyor, başını gittikçe
 N Y Z Y N Z

yükseltiyordu (Safa, 2015, s. 181).
 Y

Onorya; göğsünün şiddetle her inip kalkışında kalbinin gayritabiî bir hızla çarptığı anlaşılacak kadar hararetiydi, ara sıra titrek ve derin nefesler alıyor, başını gittikçe yükseltiyordu.

(Ben) Bir iftiraya uğradığımı o kadar iyi anladım ki, bunu meydana çıkarmaktan başka
 GÖ N Z Y Ö

hiç bir gayem kalmadı (Safa, 2015, s. 182).
 Y

Bir iftiraya uğradığımı çok iyi anladığım için bunu meydana çıkarmaktan başka hiçbir gayem kalmadı.

Hayretinden büyük ağzı o kadar açılmıştı ki horoz ibiği renkli kıpkırmızı dili boğazına
 Z Ö Z Y Ö

kadar görünüyordu (Safa, 2015, s. 189).
 Z Y

Hayretinden büyük ağzı, horoz ibiği renkli kıpkırmızı dili boğazına kadar görünecek şekilde açılmıştı.

Evvelâ (ben) o kadar ümitsizdim ki bir saniye içinde bütün esrarımın fâş olacağını
 Z GÖ Z Y N

zannediyordum (Safa, 2015, s. 190).
 Y

Evvelâ, bir saniye içinde bütün esrarımın fâş olacağını zannedecek kadar ümitsizdim.

(Onlar) Öyle düşmanlar ki, onun gizli tasavvurlarını bile keşfediyorlardı
 GÖ Z Y N CDU Y

(Safa, 2015, s. 193).

Onun gizli tasavvurlarını bile keşfedecek kadar düşmanlardır.

Gündüzün ellerimiz ve ayaklarımız o kadar çalışıyor ki, ancak rahat nefes almak için
Z Ö Z Y CDU Z

ağzımızı açabiliyoruz, senin gibi gözde bir nedime olmadığımız için konuşmağa
N Y Z DT

vaktimiz yok (Safa, 2015, s. 195).
Y

Gündüzün ellerimiz ve ayaklarımız o kadar çalıştığından ancak rahat nefes almak için ağzımızı açabiliyoruz, senin gibi gözde bir nedime olmadığımız için konuşmağa vaktimiz yok.

Taarruzları öyle dehşetliydi ki, Hunlar, gayelerine vâsıl olmadıkça, aralarında ölenleri
Ö Z Y Ö Z N

kıskanıyorlar, sağ kalmaktan utanarak tabî kuvvetlerinin birkaç misli hamlelerle
Y Z Z

atılıyorlardı (Safa, 2015, s. 222).
Y

Taarruzları çok dehşetli olduğu için Hunlar, gayelerine vâsıl olmadıkça, aralarında ölenleri kıskanıyorlar, sağ kalmaktan utanarak tabî kuvvetlerinin birkaç misli hamlelerle atılıyorlardı.

Leon sesine kuvvet vermek için o kadar cehdediyordu ki, zayıf göğsündeki ihtilâçlardan
Ö Z Z Y DT

derûnî gayreti anlaşılıyordu (Safa, 2015, s. 228).
Ö Y

Leon sesine kuvvet vermek için zayıf göğsündeki ihtilâçlardan derûnî gayreti anlaşılacak kadar cehdediyordu.

Teşekkür etme ki, eğer gufranım bir fazilet tecellisi ise en küçük mükâfatını bile görmüş
Y CDU Z N CDU

olmayayım (Safa, 2015, s. 229).

Y

Eğer gufranım bir fazilet tecellisi ise en küçük mükâfatını bile görmüş olmayayım diye teşekkür etme.

Sarı saçları öğle güneşiyle o kadar parlıyordu ki, başına alevden bir miğfer giymiş gibi,

Ö Z Z Y Z

yüzüne bakanların gözlerini kamaştırıyordu (Safa, 2015, s. 234).

N Y

Başına alevden bir miğfer giymiş gibi, yüzüne bakanların gözlerini kamaştıracak şekilde, sarı saçları öğle güneşiyle parlıyordu.

Emindim ki, günün birinde bu kahramana tesadüf edeceğim ve hakikate kavuşacağım

Y Z DT Y DT Y

(Safa, 2015, s. 234).

Günün birinde bu kahramana tesadüf edeceğim ve hakikate kavuşacağımdan emindim.

Öyle tesirli söylüyorsun ki, nihayet ben bunların hepsinden şüphe edebilirim, çünkü,

Z Y Z Ö DT Y CDU

nihayet ben bir genç kızım, fakat niçin bana inanmıyorsun sen (Safa, 2015, s. 236)?

Z Ö Y CDU Z DT Y Ö

Çok tesirli söylediğin için ben bunların hepsinden şüphe edebilirim, çünkü nihayet ben bir genç kızım, fakat niçin bana inanmıyorsun?

Birdenbire onu o kadar sevdi ki, hemen kucaklamak ve bağrına basmak istedi

Z N Z Y N CDU N Y

(Safa, 2015, s. 238).

Birdenbire onu çok sevdiği için hemen kucaklamak ve bağrına basmak istedi.

Bu, kadınlar arasında bile o kadar malûm bir şeydi ki, hiçbiri kıskançlık sahnesi

Ö DT CDU Y Ö

yapmaya cesaret edemezler ve ıstıraplarını gizlerler, için için kendilerini avuturlardı

DT Y CDU N Y Z N Y

(Safa, 2015, s. 239).

Bu, kadınlar arasında bile o kadar malum bir şey olduğu için hiçbiri kıskançlık sahnesi yapmaya cesaret edemezler ve ıstıraplarını gizlerler, için için kendilerini avuturlardı.

İldiko o kadar canlandı ki, vücudunda sebepsiz ve mânâsız hareketler yapmak ihtiyacı
Ö Z Y DT Ö

görünüyordu (Safa, 2015, s. 250).
Y

İldiko, vücudunda sebepsiz ve mânâsız hareketler yapacak kadar canlandı.

(O) Bahçede öyle gayrı-tabî yürüyordu ki, herkesi şaşırttı (Safa, 2015, s. 251).
GÖ DT Z Y N Y

Bahçede herkesi şaşırtarak gayrı-tabî yürüyordu.

Gözlerinin mavisini birdenbire öyle buz tutmuştu ki, onlardan bir şey anlamak kabil
Ö Z Z Y Ö

değildi (Safa, 2015, s. 253).
Y

Gözlerinin mavisini, onlardan bir şey anlamamanın mümkün olmayacağı şekilde birdenbire buz tutmuştu.

(O) O kadar derin bir sükût içinde idi ki, Attilâ her tarafını maddî bir cisim gibi sıkı bu
GÖ Y Ö

sessizlikten kurtulmak için onu konuşurmak istedi (Safa, 2015, s. 258).
N Y

Attilâ her tarafını maddî bir cisim gibi sıkı bu sessizlikten kurtulmak için onu konuşurmak istediğinde, o derin bir sükût içinde idi.

O benim kanım! diyen İldiko'nun gözyaşlarıyla ıslanmış yüzü o kadar masumdu ki,
Ö Z Y

zabit hürmetle ellerini çekti, büyük bir kabahat işlemiş gibi eğildi (Safa, 2015, s. 262).
Ö Z N Y Z Y

O benim kanım! diyen İldiko'nun gözyaşlarıyla ıslanmış yüzü, zabitin hürmetle ellerini çekip büyük bir kabahat işlemiş gibi eğilmesini sağlayacak kadar masumdu.

3.1.2. Şartlı Birleşik Cümle

Şart anlamlı bir yan cümlelerin ana cümleyle birlikte kullanıldığı cümlelere şartlı birleşik cümle denir (Gülensoy, 2000 s. 437). Bu cümle yapısında yargı, şart ifadesiyle tamamlanır. Şart kipinin şart ifadesi tek başına yargı bildirmediği için tek başına bir cümle oluşturamaz. Fakat dilek, istek ifade ettiği zaman yargı bildirir ve cümle olur. Şart cümlesi, bir başka cümleyi zaman, sebep, şart, benzetme ilgisıyla tamamlar. Şart cümlesi, genellikle temel cümlelerin zarf tümleci görevinde bulunur.

Örnek: Bir şimşek çaksaydı tebessümü görülebilirdi (Safa, 2015, s. 15).

Yukarıdaki cümlede, “tebessümün görülebilmesi”, “şimşek çakması” şartına bağlanmıştır. Şart cümlesi yardımcı cümle, şart cümlesinden sonra gelen cümle de ana cümledir. Yardımcı cümlelerin önce, ana cümlelerin sonra gelmesi, bu cümle yapısının Türkçenin söz dizimine uygunluğunu gösterir.

Ergin; şartlı birleşik cümlelerin, Türkçenin aslî birleşik cümle şekillerinden olduğunu ve başlangıçtan beri Türkçede bulunduğunu ifade eder. (Ergin, 2013, s. 405). Köktürkçede yardımcı cümlelerin %65'i *-sar* ile yapılan şart cümlelerinden oluşmaktadır (Tekin, 1976, s. 102).

Şart cümlesini “olağan şart cümlesi” ve “olmayası şart cümlesi” olarak ikiye ayıran Banguoğlu; olağan şart cümlesini, “şartın yerine gelmesiyle cezanın gerçekleşeceğini tereddütsüz gösterir” şeklinde açıklarken olmayası şart cümlesini ise “şartın yerine gelmemesi sebebiyle cezanın gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini gösterir” şeklinde açıklamıştır (Banguoğlu, 2007, s. 550).

Ediskun'a göre yan cümleciği kendinden sonraki bir cümleciğin şartı, sebebi, tahmini olan bileşik cümleye şart bileşik cümlesi denir. Şart cümleleri, temel cümlelerin öznesi veya nesnesi görevinde kullanılabilirler (Ediskun, 1992, s. 384-385).

“Şart cümlesi, bütün dillerde yardımcı cümledir.” diyen Karaağaç; bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümleleri şart cümlesi olarak tanımlıyor (Karaağaç, 2012, s. 514). Korkmaz, şartlı bileşik cümleyi yan cümlesi *-se,-sa* şart eki ile kurulan ve temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Şartlı birleşik cümleyi “asıl şart cümlesi” ve “farazî şart cümlesi” olarak iki başlıkta ele almıştır. (Korkmaz, 2007, s. 202).

Şartlı birleşik cümleyi Şimşek, “koşul tümcesi” adı altında incelemiştir. Şimşek de Ergin gibi şartlı birleşik cümlelerin aslı bir birleşik cümle olduğunu ve Türkçede başlangıçtan beri bulunduğunu belirtmiştir. Şartlı birleşik cümlelerin şart kipi ile çekimlenen yan cümlesi, temel cümlelerin genelde zarfı olmakla birlikte özne ve nesne görevinde de kullanılmıştır. Şimşek, aynı cümle çeşidinin “gerçek koşullu cümle” ve “sözde koşullu cümle” olarak şart anlamı taşıyıp taşımadığına göre değerlendirmiştir. Şartlı kısmın ana cümleyi şart veya sebep ilgisıyla sınırladığı şartlı birleşik cümleyi “gerçek koşullu cümle”; şart ya da sebep kavramı taşımayan, benzetme veya zıtlık ilgisi üzerine kulan şartlı birleşik cümleyi de “sözde koşullu cümle” olarak adlandırmıştır (Şimşek, 1987, s. 448).

Dizdaroğlu; “Yan tümcesi dilek ya da koşul kipinden oluşan tümceye koşul tümcesi denir. Dilek ve koşul kipindeki eylemler, öbür kiplerde olduğu gibi, yargı bildirmezler. Bundan ötürü, ancak dilek ve istek bildirdikleri ve tümcenin sonunda buldukları zaman bağımsız tümce kurabilirler.” açıklamasını yapmış ve diğer dilcilerle hemfikir olarak yan cümlelerin, temel cümleden önce gelmesinin, Türkçenin söz dizimi kuralına ve geleneğine uygun düştüğünü; koşullu tümcede, temel tümcenin yüklemine, bildirme kiplerinden biri ya da ek eylem olduğunu belirtmiştir (Dizdaroğlu, 1976, s 209).

Özmen; -sa/-se biçim birimi ile oluşturulan şart cümlelerinin tek başına kullanılamayacağını, kendisinden sonra gelen ve gerçekleşmesi şarta bağlı olan ana cümleye bağlanacağını belirttikten sonra -sa/-se biçim biriminin dilek bildiren cümleler de yaptığını, bunların tek başlarına kullanılabileceğini söylüyor. Şartlı birleşik cümlelerde, ana cümledeki eylemin gerçekleşmesi için, yardımcı cümle olan şart cümlesindeki eylemin gerçekleşmesi, şart cümlesindeki şartın yerine gelmesi gerekir. Dolayısıyla, şartlı birleşik cümlelerde, gerçekleşmiş bir eylem yoktur. Ana cümledeki eylemin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ya da ne zaman gerçekleşeceği, yardımcı cümle olan şart cümlesindeki şartın yerine gelmesi kaydıyla, ana cümlelerin yüklemine oluşturan eylemin kip ve zamanına bağlıdır. Şartlı birleşik cümle, basit çekimli şart cümlesiyle de, birleşik çekimli şart cümlesiyle de kurulabilir. Bugün Türkiye Türkçesinde basit çekimli şart cümleleri daha çok dileğe yakın şart, birleşik çekimli şart cümleleri ise, daha çok şart ifade eden cümlelerdir (Özmen, 2016, s. 145-146). Özmen; gerçekleşme olasılığı bulunan şart cümlelerini “olası şart cümlesi”, gerçekleşme olasılığı bulunmayan şart cümlelerini “olmayası şart cümlesi” olmak üzere anlam ilişkilerine göre ikiye ayırmıştır (Özmen, 2016, s. 149-150).

Şartlı birleşik cümleyi, “Temel cümledeki kavramın vukuu, yan cümlecikteki kavramın vukuna bağlı olan cümlelerdir.” şeklinde tanımlayan Bilgelil; şart anlamını ifade eden yan cümleciğin görevinin, “ceza cümlesi” adını alan temel cümleciğin anlamını tamamlamak değil, sınırlandırmak olduğunu belirtmiştir. Şartlı cümlelerin dört şekilde kurulduğunu söyleyen Bilgelil, bunları şöyle gruplandırıp örneklendirmiştir:

- a) Yükleme şart kipinden teşkil edilmiş bir yan cümleciğin diğer bir cümleye bağlanması suretiyle: Büyük sözü dinlerseniz zarar görmezsiniz.
- b) Yan cümleciğin yüklemi tevkii kuyumundan bir fiilimsi olan bazı birleşik cümleler de, şartlı birleşik cümlelerdir; bunların anlamında bir kesinlik vardır: Ali Bey, şiddetli surette hasta olmadıkça hekim yüzü görmez.
- c) İstek kipinin hikâye ve rivayetiyle biten bir cümleciği, ceza cümlesinden önce getirmek suretiyle: Dersinize çalışsaydınız, bu duruma düşmezsiniz.
- d) Yan cümleciğin şart kipiyle biten yükleminden sonra “de” veya “dahi” getirmek suretiyle: Kabahatli isem de, yardımızı rica ediyorum (Bilgelil, 2014, s. 84).

Karahan ise zarf fiil, sıfat fiil ve isim fiil bulunan cümleleri birleşik cümle kabul etmeyen görüşün, içinde –sA ekli bir kelime veya kelime grubu bulunan bir cümleyi birleşik cümle saymasını çelişki olarak nitelemiş; bunu da her iki yapının yargı bildirmeme özelliğine sahip olmasına bağlamıştır. Karahan’a göre fiilimsiler gibi, -sA ekli bir kelime veya kelime grubunda yargı, yani bitmişlik anlamı yoktur. “Ayşe iyileşirse okula gidecek.”, “Ayşe iyileşince okula gidecek.”, “Ayşe iyileştiği takdirde okula gidecek.” cümlelerini örnek olarak incelemiş ve bu cümleler arasındaki farkın “şart/zaman” bildiren unsurun yapısından kaynaklandığını ifade etmiştir (Karahan, 2000, s. 19).

Şartlı birleşik cümleler; temel cümlesinin olumlu olup olmamasına ve yan cümlesinin olumlu olup olmamasına göre gruplandırılabilir. Çalışmada incelenen Attilâ romanındaki şartlı birleşik cümleler aşağıdaki başlıklara göre gruplandırılacak:

- a) Yan cümlesi de temel cümlesi de olumlu olan şartlı birleşik cümleler
- b) Yan cümlesi de temel cümlesi de olumsuz olan şartlı birleşik cümleler
- c) Yan cümlesi olumlu temel cümlesi olumsuz şartlı birleşik cümleler
- d) Yan cümlesi olumsuz temel cümlesi olumlu olan şartlı birleşik cümleler

3.1.2.1. Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumlu Olan Şartlı Birleşik Cümleler

Bir şimşek çaksaydı tebessümü görülebilirdi (Safa, 2015, s. 15).

Z Ö Y

(Ben) Keşke bu doğru olsaydı da Bizans'ın altınları için değil, mağdur bir kardeşin asıl

GÖ CDU Z Z

intikamı için Attilâ'yı öldürmek isteseydim (Safa, 2015, s. 21).

N Y

Yeryüzünde ne kadar Hun varsa, hepsinin atı vardır (Safa, 2015, s. 24).

Ö Y

(Onlar) Mukavemet görünce dağılırlarsa da aynı şimşek sür'atiyle gelirler ve önlerine

GÖ Z Z Y

geçen her şeyi darmadağın ederler (Safa, 2015, s. 24).

N Y

Fakat (o) etrafında, en cesurların bile tahrik etmekten korktukları öfkesi, bir kere
CDU GÖ

uyanacak olursa, onun lâvlar saçan gözleri karşısında bir saniye duramayacağını,
M

ölümden korkmak değil, korkudan ölmek muhakkak olduğunu düşünüyordu

N Y

(Safa, 2015, s. 28).

Eğer hem bir Romalı, hem de hey'etiniz âzasından olan muhatabınızın reyini sorarsanız,

CDU Z

ben buradan gitmemizin aleyhindeyim (Safa, 2015, s. 30).

Ö Y

Fakat (biz) bir öküzün lezzetinden bir medeniyet mes'elesine intikal edecek kadar

CDU GÖ Z

müfekkiremize sürat verirsek daha mühim bir neticeye varırız (Safa, 2015, s. 33).

DT Y

Vijilas cenapları ne emrederlerse, o kadar şarap hazırdır (Safa, 2015, s. 34).

Z Ö Y

Hakanımız Attilâ'nın huzuruna girmek istiyorsanız evvelâ kendisinin saraya duhûl

Z Z DT

merasiminde bulunacaksınız, ondan sonra size kendisiyle ne vakit ve nasıl temas

Y Z DT

edebileceğiniz haber verilecektir (Safa, 2015, s. 34).

Ö Y

Attilâ Hunların imparatoru sayılırsa Onejes de bir kraldır (Safa, 2015, s. 40).

Z Ö Y

Cüce Zerkon yeniden maskaralıklara başlamışsa da davetlilerin çoğu sarhoşluklarını

Z Ö

gizleyemeyecek bir hâle gelerek peykelere uzanmışlardı (Safa, 2015, s. 50).

Z DT Y

Eğer suikast meydana çıkacak olursa Romalılar bütün cihana soracaklar: "Maksimyen CDU

Z Ö DT Y

gibi dürüst bir adamdan bu alçaklığı ümit eder misiniz?" diyecekler ve suikastı inkâr

N Y N

edecekler (Safa, 2015, s. 52).

Y

(O) Bu istikbalin onda uyandıracığı memnuniyetsizliği bilmekle beraber, ne olursa

GÖ Z

olsun ona yaklaşmak, üstündeki bir işaretten hakikati anlamak için zabtolunmaz bir arzu

Z

duymuştu (Safa, 2015, s. 59).

Y

(Ben) Bana kolunun kuvvetiyle değil, kalbinle hücum edersen korkarım

GÖ Z Y

(Safa, 2015, s. 61)

Odekon sana nasıl Vijilas'ın maksadını haber verdiyse, ben de sana Onorya'nın uğursuz
 N Z Ö DT

niyetini bildiriyorum (Safa, 2015, s. 62).
 Y

(Sen) Eğer Attilâ: "Bu avcı kimdir? Getir bana!" diye sorarsa, vaktiyle bizim Erlak'a
 GÖ CDU Z N

lalalık eden ihtiyar Terla'yı söyleceksin (Safa, 2015, s. 69).
 Y

(Sen) Sonra Attilâ seni tahkikata gönderirse, ona yeniden neler söyleyeceğini de
 GÖ Z N

biliyorsun değil mi (Safa, 2015, s. 70)?
 Y

(Ben) Eğer dediklerimi iyi yaparsan seni evlendireceğim (Safa, 2015, s. 70).
 GÖ CDU Z N Y

Hangisi onun için daha kıymetliyse onu muhafaza ve ötekini feda etsin
 Z N Y CDU N Y

(Safa, 2015, s. 71)!

Bu şartlardan herhangi birini redderse, Attilâ, bütün cihanın gözleri önünde şunları
 Z Ö DT N

yapacaktır (Safa, 2015, s. 71).
 Y

Teodos bahsin dönüp dolaşıp bu mevzua geleceğini tahmin etmişse de, verilecek hiç bir
 Ö Z

cevap olmadığı için, bu mükâlemedeki zaafını başlangıçta hissetmişti
 Z N Z Y

(Safa, 2015, s. 73).

Bu şartlardan herhangi birini redderseniz, bütün cihanın gözleri önünde şunlar olacaktır
 Z DT Ö Y

(Safa, 2015, s. 74).

(O) İsterseniz, dedi çobanı buraya getireyim, size her şeyi anlatsın; bana anlattı
GÖ Z Y N DT Y DT N Y DT Y

(Safa, 2015, s. 83).

Bütün cariyelerim senin olsun, bütün mücevherlerim senin olsun, (sen) beğendiğini al,
Ö Y Ö Y GÖ N Y

istersen hepsini al (Safa, 2015, s. 91)!
Z N Y

İnsan, gözleri açık durur, uyumaz ve düşünürse istediği şeyi gözünde görür
Ö Z N DT Y

(Safa, 2015, s. 122).

Bilseydim (biz) seninle ona çiçek götürürdük (Safa, 2015, s. 127).
Z GÖ Z DT N Y

Onorya bu sözleri anlasaydı kulağına en çok çalınan Hun kelimelerinden birini telâffuz
Ö Z Z

ederek, ihtiyar kadını sevindirebilirdi (Safa, 2015, s. 127).
N Y

Zira orada da Valantinyen'in kızkardeşi Onorya'ya benzetilecek olursa kraliçenin
CDU Z

herşeyi sezmesi mümkündür (Safa, 2015, s. 142).
Ö Y

Attilâ, harpten gelince, kraliçenin desiselerini, Zerkon'un ihanetini ve mendil hikâyesini
Ö Z Z

duyacak olursa, karısını öfkeden parçalayabilirdi (Safa, 2015, s. 147).
N Z Y

Aetyüs'ün öleceğini haber veren fal doğru çıkarsa, Attilâ, bu harbi kaybedecek olsa bile,
Z Ö Z

tasavvurâtı önündeki en büyük hâillerden birinden kurtulacaktı (Safa, 2015, s. 163).

DT

Y

Avcılarla ihata edilmiş bir arslan, mağarasının kapısı önünde nasıl ihtişamla gezinirse,

Z

Attilâ da, kalesinde haykırarak ve kükreyerek dolaşıyor ve dışarıdan sesini işiten

Ö

DT

Z

Y

Ö

düşmanlar korkudan tüyleri ürpererek kaçıyorlardı (Safa, 2015, s. 166).

Z

Y

Bu kız Onorya olsaydı hemen Attilâ'nın boynuna atılır, kendini tanıtır ve bu yabancılığı

Ö

Z

Z

DT

Y

N

Y

göstermekte zevk bulmazdı (Safa, 2015, s. 172).

DT

Y

Attilâ, bu sözleriyle, desisenin kraliçe tarafından tertip edildiğini ve bu iftira sabit

Ö

Z

N

olursa, onu tatlik edeceğini îmâ eder gibiydi (Safa, 2015, s. 182).

Y

Hattâ, sen bugün, başında bir kraliçe tacı bile olsa Kerka'nın yerinde bulunmak ister

CDU

Ö

Z

Z

N

Y

misiniz (Safa, 2015, s. 198)?

(O) Muvaffak olursa o zaman da bir "dünya fatihi" unvanını bihakkın kazanacaktı

GÖ

Z

Z

N

Z

Y

(Safa, 2015, s. 222).

Eğer beraberinde sulh de getirirsen Onorya sana câriye olacaktır (Safa, 2015, s. 231).

CDU

Z

Ö

DT

N

Y

(Sen) İstersen kılıcını ver, havada bir sallayayım, hamlelerimi gör, beğeneceksin

GÖ

Z

N

Y

DT

Z

Y

N

Y

Y

(Safa, 2015, s. 235)

(Sen) İstersen atını ver, uçurumların üstünden atlayayım, en iyi Hun binicileriyle yarış
GÖ Z N Y DT Y Z

edeyim, görürsün (Safa, 2015, s. 235).
Y Y

(Sen) Gel, istersen dizime otur (Safa, 2015, s. 237)!
GÖ Y Z DT Y

Nerede kadınlar yüksek işlere karıştırılmışsa orada millî felâkeler başgörtermiştî
Z DT Ö Y

(Safa, 2015, s. 240).

Ama sen nereye gidersen ben de beraber gelirim (Safa, 2015, s. 252)!
CDU Z Ö Z Y

3.1.2.2. Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumsuz Olan Şarhî Birleşik Cümleler

Hiç olmazsa bu sabah görünmesi lâzım değil miydi (Safa, 2015, s. 35)?
Z Ö Y

3.1.2.3. Yan cümlesi Olumlu Temel Cümlesi Olumsuz Şarhî Birleşik Cümleler

Bu, bizzat hükümdarınızın arzusu ile olsa bile biz tebâiyyet edemeyiz
Z Ö Y

(Safa, 2015, s. 29).

Fakat buradan, hiç bir şey yapmadan ve hicâbâver bir vaziyette çekilip gitmektense,
CDU Z

yalan söylemek daha iyi olmaz mıydı (Safa, 2015, s. 31)?
Ö Y

(Onlar) Kendilerine Hunlar tarafından hizmet edildiği için kendi lisanlarıyla bile olsa
GÖ Z Z

yemekte siyasî hiç bir şey konuşmadılar (Safa, 2015, s. 33).
DT N Y

Biz kadınlarımızın ipek maşlahlarını ve üstlerindeki altın pullarını temin etmek için ne
Ö Z

kadar çalışıyor, didiniyor, yoruluyoruz; böyle asabî, yorgun ve yirmi sene eksik
Z Y Y Y Z

yaşamaktansa, Hunlar gibi hem uzun zaman muammer, hem de her zaman muzaffer
Ö

olmak daha iyi değil mi (Safa, 2015, s. 34)?
Y

Fakat (o) kendisinin Hun topraklarından ihraç edilmiş olmasına bakılırsa, Attilâ'nın
CDU GÖ Z

kindar bakışlarını Garba doğru çevirmesini de imkân hâricinde bulmuyordu
N Z Y

(Safa, 2015, s. 109).

Atılsaydı, sen onu bileklerinden tutup, seni rahatsız etmekten menedemez miydin
Z Ö N Z DT Y

(Safa, 2015, s. 152)?

(Siz) Eğer böyle yaparsanız şehriniz yabancı eline geçmeyecek, hâlbuki firara teşebbüs
GÖ CDU Z N DT Y CDU Z

ederseniz, kaçtığınız yerler de istilaya uğrayacak ve taş üstünde taş kalmayacaktır
Ö CDU Y CDU Y

(Safa, 2015, s. 156).

(O) Attilâ'nın evleneceğini duyarsa dayanamaz, gelir (Safa, 2015, s. 245).
GÖ Z Y Y

3.1.2.4. Yan Cümlesi Olumsuz Temel Cümlesi Olumlu Olan Şarhî Birleşik

Cümleler

(O) Eğer şartlarını kabul etmezsen beş yüz bin atlısıyla buraya gelecektir
GÖ CDU Z Z DT Y

(Safa, 2015, s. 73).

(O) Bir Hun delikanlısının millî duygularına hücum edilmezse, dünyanın en tatlı ve
GÖ N

uysal insanı olduğunu ve Attilâ gibi, hemen hemen bütün Hunların da toprakları ve
N

kadınları zabt etmekten başka ihtirasları olmadığını sanıyordu (Safa, 2015, s. 110).
Y

İhtiyar kadın, yumuşak beyaz saçları olmasa, bir erkeğe benzeyen sert adaleli ve dik
Ö Z

çizgili yüzünün buruşuklarını çoğaltan bir heyecanla: Aferin! Aferin! diye bağırıyordu
Z Y
(Safa, 2015, s. 138).

Nihayet, eğer kader bu muharebeyi Hunlara kazandırmayacaksa, niçin onları bütün
CDU CDU Z Z N

harblerde galip kıldı; niçin kader, asırlardan beri herkese meçhul ve kapalı olan Meotit
DT Y Z Ö N

batalıklarının yolunu ecdadımıza açtı (Safa, 2015, s. 164)?
DT Y

(O) Eğer, bu gece bir meşe ağacının arkasından keskin bir kadın çılgığı gelmeseydi, ve
GÖ CDU Z

eğer, çalılıklar arasında baygın bir vücûdu bulmasaydık, ümitlerime kavuşmak için daha
CDU Z Z

fazla beklerdim (Safa, 2015, s. 210).
Z Y

Attilâ muvaffak olamazsa mahvolacaktı (Safa, 2015, s. 222).
Ö Z Y

(Ben) Bundan kurtulmak için bir karar vermeseydim ölebilirdim, ölebilirdim
GÖ Z Y Y

(Safa, 2015, s. 231).

(O) Harb olmazsa ayda bir, hattâ günde bir evlenecek (Safa, 2015, s. 244).
GÖ Z Z CDU Z Y

Evet, (ben) hiç olmazsa böylece kraliçe olduğumu hissediyorum (Safa, 2015, s. 258).
CDU GÖ Z Z N Y

3.1.3. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlelerin başka bir cümlelerin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir (Ergin, 2013, s. 406). İç içe birleşik cümlede, ana cümle sonda bulunur. Bu da Türkçenin cümle yapısına uygunluğunu gösterir. Yardımcı cümle, ana cümlelerin bir ögesidir. Genellikle nesne durumundadır, ancak bazen özne, zarf tümlecisi, dolaylı tümleç olduğu da görülebilir. Bu tür cümlelerin ana cümle yüklemi genellikle “say-, zannet-, söyle-, de-, hisset-, düşün-, farz et-, san-“ gibi eylemlerin çekimli şekillerinden oluşur.

Örnek: Bana Zerkon’u gönder! dedi (Safa, 2015, s. 64).

Yukarıdaki örnekte görüleceği üzere “*Bana Zekon’u gönder!*” bir cümle, “*dedi*” de ayrı bir cümledir. Alıntı olan “*Bana Zekon’u gönder!*” kısmı, ana cümlelerin nesnesi durumundadır. Bu tür cümle yapıları çoğunlukla doğrudan aktarmalarda ve alıntılarda kullanılır.

Ergin; bu cümle yapısının, asıl ve yardımcı cümleler ve onların münasebeti bakımından şartlı ve ki’li birleşik cümlelerden bir hayli farklı olduğunu, bu bakımdan iç içe birleşik cümleyi belki tam, normal bir birleşik cümle saymamak gerektiğini belirtiyor. Fakat bu yapıda da iki ayrı cümlelerin art arda gelerek birleşik bir yapı oluşturduğu gerçeğinden hareketle üçüncü bir birleşik cümle yapısı olarak kabul edilebileceğini söyleyip sıra ve asıl cümlelerin ögesi olması bakımından yardımcı cümlelerin, asıl cümleden önce geleceğini ifade ediyor (Ergin, 2013, s. 406-407).

Birleşik cümlede temel cümleye “dış cümle”, yan cümleye “iç cümle” de denir. Temel cümlede yüklem çoğu zaman çekimli bir fiil olurken iç cümlede çekimli bir fiil olabileceği gibi ek fiil almış bir yüklem ismi de olabilir (Aktan, 2009, s. 132).

İç içe birleşik cümleyi, “bir cümlelerin diğer bir cümlelerin ögesi ya da bir ögesinin parçası olmasıyla oluşan cümle” olarak tanımlayan Özmen, bu cümle yapısını “yardımcı cümlelerin ana cümleye bağlanışına göre” ve “cümle içerisindeki görevleri bakımından” olmak üzere iki ana başlık altında inceliyor. Yardımcı cümlelerin ana cümleye bağlanışını değişiklik arz etmektedir. Buna göre iç içe birleşik cümlelerde, iç cümle, ana cümlelerin yüklemine, bazı fiillerde doğrudan doğruya bağlanırken bazı durumlarda ana cümlelerin tek başına bir ögesi olmayıp ögeyi oluşturan kelime grubunun içinde yer alabilir. Genellikle addet-, anla-, de-, bil-, bulun-, farzet-, gör-, görün-, iste-, san-, sanıl-,

sayıl-, zannet-, zannolun- ve Eski Türkçedeki ay-, ayıt- fiileri; yardımcı cümlelerin ana cümleye doğrudan bağlanmasını sağlar (Özmen, 2016, s. 176-177-186).

Karaağaç da bir cümlelerin herhangi bir görevle başka bir cümlelerin içinde yer aldığı cümleyi iç içe birleşik cümle olarak tanımlayıp yardımcı cümlelerin, ana cümlelerin bir ögesi veya o ögenin bir parçası olduğunu ve bu cümle yapısında, Türkçenin söz dizimine uygun olarak ana cümlelerin sonunda bulunduğunu belirtiyor (Karaağaç, 2013, s. 514).

“Girişik tümce (tümcenin öge oluşu)” başlığı altında iç içe birleşik cümleyi açıklayan Gencan; temel önermeye özne, nesne, tümleç olan ya da bu ögelerden birini tümleyen birleşik tümceleri girişik tümce olarak adlandırmıştır (Gencan, 2007, s. 168).

Hengirmen de Gencan gibi “girişik” cümle terimini kullanıyor ve “Yan cümleleri, temel cümleye özne, nesne, tümleç olan ya da bu ögelerden birini tümleyen birleşik cümlelere girişik cümle denir.” şeklinde tanımlıyor (Hengirmen, 2007, s. 359).

İç içe birleşik cümleyi, “kaynaşık tümce” terimiyle ifade eden ve bunu da “Temel yüklemeye dayalı bir bağımsız tümcenin, başka bir tümcede kurucu öge olarak yer almasıyla oluşan bileşik tümceye kaynaşık tümce denir.” şeklinde tanımlayan Şimşek, kaynaşık tümceleri, içtümcesinin görevlerine göre dörde ayırmıştır:

- a) İçtümcesi Belirtisiz Nesne Olan Kaynaşık Tümce
- b) İçtümcesi Dolaylı Tümleç Olan Kaynaşık Tümce
- c) İçtümcesi Belirteç Tümleci Olan Kaynaşık Tümce
- d) İçtümcesi Belirten Görevinde Olan Kaynaşık Tümce (Şimşek, 1987, s. 277-280-281)

İç içe birleşik cümleye dair yukarıdaki açıklamaların dikkate çeken ortak noktası, yan cümlelerin, ana cümlelerin nesne, zarf, özne, dolaylı tümleç gibi bir ögesi olmasıdır. Bu çalışmada, temel cümlelerin herhangi bir ögesinin parçası olan iç cümlelerin de iç içe birleşik cümle yaptığı kabulü dikkate alınarak aşağıdaki başlıklara göre gruplandırma yapılacaktır:

- a) Yan cümlesi temel cümlelerin nesnesi olan iç içe birleşik cümleler
- b) Yan cümlesi temel cümlelerin zarfı olan iç içe birleşik cümleler
- c) Yan cümlesi temel cümlelerin öznesi olan iç içe birleşik cümleler
- d) Yan cümlesi temel cümlelerin dolay tümleci olan iç içe birleşik cümleler

3.1.3.1. Yan Cümlesi Temel Cümlenin Nesnesi Olan İç İçe Birleşik Cümleler

Fakat ben “korkmuyorum” diyemem (Safa, 2015, s. 12).

CDU Ö N Y

(O) Hunlar geceleri meş’alelerle yürürler! dedi (Safa, 2015, s. 15).

GÖ N Y

(O) Ha... Sen misin? Şimdi tanıdım... Pekâlâ... dedi (Safa, 2015, s. 16).

GÖ N Y

(O) Ben bu gece de uyuyamayacağım! dedi (Safa, 2015, s. 21).

GÖ N Y

(O) Uykuyu taklit edelim, dedi (Safa, 2015, s. 22).

GÖ N Y

(O) Sahi öyle, dedi (Safa, 2015, s. 24).

GÖ N Y

(O) Mükemmel fırsat! Kalalım! dedi (Safa, 2015, s. 32).

GÖ N Y

(O) Bakınız, dedi (Safa, 2015, s. 34).

GÖ N Y

(O) Buyurunuz! dedi (Safa, 2015, s. 35).

GÖ N Y

(O) Güneş Budrug ovalarına doğru inerken Attilâ sizi kabul edecektir, dedi

GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 40).

(O) Hâkanınızı görmek ne kadar güçmüş! dedi (Safa, 2015, s. 40).

GÖ N Y

(O) Çok çalışır! dedi (Safa, 2015, s. 40).

GÖ N Y

(O) Haydi! Geliniz! Attilâ sizi bekliyor! dedi (Safa, 2015, s. 41).
GÖ N Y

(O) Buyurunuz! dedi (Safa, 2015, s. 41).
GÖ N Y

(O) İmparator, Attilâ'ya sıhhat ve uzun ömür temenni eder, dedi (Safa, 2015, s. 42).
GÖ N Y

(O) Mahvolduk! dedi (Safa, 2015, s. 46).
GÖ N Y

(Onlar) Bizi takibediniz! dediler (Safa, 2015, s. 51).
GÖ N Y

(O) Anlatacağım! dedi (Safa, 2015, s. 52).
GÖ N Y

(Ben) "Olabilir." dedim (Safa, 2015, s. 53).
GÖ N Y

(Ben) "Hunların elçisi Odekon aramızda bulunuyor ve Kostantiniyye'nin servetine,
GÖ N

güzelliğine imrendi, onu kandıralım." dedim (Safa, 2015, s. 53).
Y

(O) "Fakat Odekon ikna edilmek şartıyla" dedi (Safa, 2015, s. 53).
GÖ N Y

(O) "Ey... Söyle bakalım Odekon cenapları? Konstantiyye'yi nasıl buldun?" dedi
GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 53).

(O) "Bu saraylara ve altınlara kavuşmanın senin elinde olduğunu biliyor musun?" dedi
GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 53).

İmparator gülümseyerek: “Evvelâ bil ki, bu mümkündür. Fakat bir şartla: En
Ö Z N Y

büyük düşmanımızın hayatı pahasına!” dedi (Safa, 2015, s. 53).
N Y

(O) Haydi bu itiraflarını yaz ve imzala! dedi (Safa, 2015, s. 54).
GÖ N Y

(O) Affet! dedi (Safa, 2015, s. 54).
GÖ N Y

(O) Sana şimdi cevap veriyorum, dedi (Safa, 2015, s. 56).
GÖ N Y

(O) Böyle olacak! dedi (Safa, 2015, s. 56).
GÖ N Y

(O) Dünya senin ve benim olacak! dedi (Safa, 2015, s. 57).
GÖ N Y

(O) Kerka... Kerka... Benim bir tanem... diyordu (Safa, 2015, s. 59).
GÖ N Y

(O) “Bir yılan besleyen aynı meşime-i mâderîde sen nasıl oldu da zehirlenmedin?”
GÖ N

dememiş miydi (Safa, 2015, s. 62)?
Y

(O) Şimdi kaabil değil... Yorgunum... Bu gece gelirim! dedi (Safa, 2015, s. 62).
GÖ N Y

(O) Söyle! Bu halka nedir?... Yoksa uyuyamam, dedi (Safa, 2015, s. 63).
GÖ N Y

(O) Söyle! dedi (Safa, 2015, s. 64).
GÖ N Y

(O) Bana Zerkon'u gönder! dedi (Safa, 2015, s. 64).

GÖ N Y

(O) Buraya gel! dedi ve cüceyi sedirin üstüne çıkardıktan sonra ayaklarının dibine

GÖ N Y Z DT

oturttu (Safa, 2015, s. 65).

Y

(O) Beni evlendir! demişti (Safa, 2015, s. 65).

GÖ N Y

(O) Ölürüm, senin için ölürüm! Ölürüm! diyordu (Safa, 2015, s. 66).

GÖ N Y

Sen bu mendili Attilâ'ya götüreceksin ve ona; "Ben bu mendili kulübede yerde buldum.

Ö N DT Y DT

O gün Onorya bir de mektup okuyordu. Şüpheye düştüm. Kolculardan tahkikat yaparak

öğrendim ki o sabah siz gittikten sonra şövalye kulübenin penceresine gelerek bu

mendil ile mektubu kıza vermiş ve onu dudaklarından öpmüş." diyeceksin

N Y

(Safa, 2015, s. 68).

(Sen) "Evvelki gece Hun topraklarına kırmızı gömlekli bir atlı girmiş, ormanlardan

GÖ

geçmiş, bir avcı kulübesinde sabahlamış, öğleye doğru Onorya'nın kulübesine

uğradıktan sonra çıkıp gitmiş." diyeceksin (Safa, 2015, s. 68).

N Y

(Sen) "Onorya, Cermen şövalyesine de tıpkı sana verdiği gibi bir halka vermiş. Ona da:

GÖ

'Eğer Attilâ'yı öldürürsen sana varırım.' demiş." diyeceksin (Safa, 2015, s. 69).

N Y

(O) Dur! dedi (Safa, 2015, s. 69).

GÖ N Y

(O) Yeter! Yeter! dedi (Safa, 2015, s. 70).

GÖ N Y

(O) Felâketi haber aldım ve ne yapacağımı şaşırđım, dedi (Safa, 2015, s. 75).

GÖ N Y

(O) Emrederseniz Roma'yı terkedeyim, hayâtımı kurtarmak için en büyük fedakârlığa

GÖ N

bile hazırım, dedi (Safa, 2015, s. 75).

Y

(O) Olmaz, cevabını verdi (Safa, 2015, s. 75).

GÖ N Y

(O) Vaziyeti inceden inceye tedkik ve derpiş ettim, dedi (Safa, 2015, s. 76).

GÖ N Y

(O) Düşünelim, düşünelim, dedi (Safa, 2015, s. 78).

GÖ N Y

(O) Hele şuna bir bak! dedi (Safa, 2015, s. 81).

GÖ N Y

(O) Bil bakayım! dedi (Safa, 2015, s. 81).

GÖ N Y

(O) Söyle bakalım, dedi (Safa, 2015, s. 81).

GÖ N Y

(O) Bu mendil ha?!... dedi ve mendile bir daha baktı (Safa, 2015, s. 81).

GÖ N Y DT Z Y

(O) Yalansa seni ne yapayım? dedi (Safa, 2015, s. 82).

GÖ N Y

(O) Hacet yok, dedi (Safa, 2015, s. 83).

GÖ N Y

(O) Haydi, söyle! dedi (Safa, 2015, s. 84).

GÖ N Y

(O) Emret! dedi (Safa, 2015, s. 88).

GÖ N Y

(O) Haydi gevezeliği bırak da anlat! dedi ve Zerkon'un kulağını çekti

GÖ N Y N Y

(Safa, 2015, s. 91).

(O) Kıınıldama, ses çıkarma! dedi (Safa, 2015, s. 92).

GÖ N Y

(O) Benim bir tanem, benim bir tanem! diyordu (Safa, 2015, s. 92).

GÖ N Y

(O) Dâima bir tanemsin! dedi (Safa, 2015, s. 93).

GÖ N Y

(O) Emin ol! dedi (Safa, 2015, s. 93).

GÖ N Y

(O) Korktum, korktum... dedi (Safa, 2015, s. 93).

GÖ N Y

(O) Gel, dedi (Safa, 2015, s. 95).

GÖ N Y

(O) Emredersiniz, prensesim! dedi (Safa, 2015, s. 99).

GÖ N Y

(O) Yoruldum! dedi (Safa, 2015, s. 99).

GÖ N Y

(O) Kucağımda uyuyunuz! dedi (Safa, 2015, s. 99).

GÖ N Y

(O) Siz çok ulvîsiniz! dedi (Safa, 2015, s. 102).

GÖ N Y

(O) Beni burada bırak! dedi (Safa, 2015, s. 103).

GÖ N Y

(O) Ne yaptın? dedi (Safa, 2015, s. 106).

GÖ N Y

(O) “Ben Hunların dostuyum.” dedi (Safa, 2015, s. 106).

GÖ N Y

(Ben) “Bahsetmedi, fakat pek mahzundu ve mütemadiyen içini çekiyor, Hun

GÖ N

topraklarına muhabbetle bakıyordu.” dedim (Safa, 2015, s. 106).

Y

(O) Merak ediyorum, dedi (Safa, 2015, s. 107).

GÖ N Y

(O) Dinle, dedi (Safa, 2015, s. 107).

GÖ N Y

(O) Buna müsaade etmezler, dedi (Safa, 2015, s. 107).

GÖ N Y

(O) Bu, gömlek! dedi (Safa, 2015, s. 111).

GÖ N Y

(O) “Bizim himayemize sığınarak, Roma topraklarında yaşayan bu kavme taarruz

GÖ N

etmek, Roma’ya taarruz etmektir.” diyordu (Safa, 2015, s. 118).

Y

(O) Bugün Kânunusâninin yirmiüçü! dedi (Safa, 2015, s. 119).

GÖ N Y

(O) Martta Ren kıyılarında olacağız! dedi (Safa, 2015, s. 119).
GÖ N Y

(O) Hiçbir şey unutulmasın! demişti (Safa, 2015, s. 120).
GÖ N Y

(O) Benim bir tanem, benim bir tanem... dedi (Safa, 2015, s. 121).
GÖ N Y

(O) Gördüm ya... dedi (Safa, 2015, s. 121).
GÖ N Y

(O) Meleğim... Sen ne güzel, ne mazlumsun kızsın! diyordu (Safa, 2015, s. 123).
GÖ N Y

(O) “Dur şunu parlatayım!” demiş (Safa, 2015, s. 129).
GÖ N Y

(O) “Dur şunu Attilâ’ya götürüyüm!” demiş (Safa, 2015, s. 129).
GÖ N Y

(O) “Al, hâkan!” demiş (Safa, 2015, s. 129).
GÖ N Y

(O) “Bu, bu kılıca bütün, dünya milletlerinin boyun eğeceklerinin hak tarafından
GÖ N

ilândır!” demiş (Safa, 2015, s. 129).
Y

(O) Attilâm... Attilâm... Attilâm... dedi (Safa, 2015, s. 129).
GÖ N Y

(O) Gün batarken, şu ağacın altında, dedi (Safa, 2015, s. 132).
GÖ N Y

(O) Bilmem ki... dedi (Safa, 2015, s. 134).
GÖ N Y

(O) Öyle mi? dedi (Safa, 2015, s. 135).

GÖ N Y

(O) Ellerin de bir prenses elleri kadar nâzik, dedi (Safa, 2015, s. 135).

GÖ N Y

(O) Yarın mı? dedi (Safa, 2015, s. 137).

GÖ N Y

(O) Sana felâketzede bir insan getiriyorum kraliçe, bu benim kızım yerindedir, dedi

GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 140).

(O) İsterim, dedi (Safa, 2015, s. 141).

GÖ N Y

(O) Çıldırıyorum, dedi (Safa, 2015, s. 143).

GÖ N Y

(O) Onu ne kadar görmek isterdim, dedi (Safa, 2015, s. 143).

GÖ N Y

(O) Biliyorum, dedi, biliyorum... (Safa, 2015, s. 144).

GÖ N Y Y

(O) Geldi ya, dedi (Safa, 2015, s. 144).

GÖ N Y

(O) Büyük muvaffakiyet! dedi (Safa, 2015, s. 146).

GÖ N Y

(O) Sen Allah'ın kamçısıydın, dedi (Safa, 2015, s. 162).

GÖ N Y

(O) Kerkam... Benim bir tanem... Benim bir tanem! dedi (Safa, 2015, s. 169).

GÖ N Y

(O) Seni çok özledim, çok özledim... Hem... korktum da... diyordu
GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 169).

(O) Yorgun musun? dedi (Safa, 2015, s. 169).
GÖ N Y

(O) Prisküs bunun farkında olmamışsa belki iyi bir müverrih, fakat asla mükemmel bir
GÖ N

insan değildir, dedi (Safa, 2015, s. 170).
Y

(O) Benimle beraber gel! dedi (Safa, 2015, s. 172).
GÖ N Y

(O) Kaldır başını, bana bak! dedi (Safa, 2015, s. 172).
(GÖ) N Y

(O) Emrediyorum, itaat et! dedi (Safa, 2015, s. 172).
GÖ N Y

(O) İki hatan var! dedi (Safa, 2015, s. 174).
GÖ N Y

(O) Ancak bir tanesini tahmin ediyorum, dedi (Safa, 2015, s. 174).
GÖ N Y

(O) Mecbur oldum, dedi (Safa, 2015, s. 174).
GÖ N Y

Fakat (o) gene "bu odur" diyemiyordu (Safa, 2015, s. 175).
CDU GÖ Z N Y

(O) Anlıyorum... dedi (Safa, 2015, s. 178).
GÖ N Y

(O) Sen her şeyi yaparsın, her şeyi yaparsın! diyor, soruyordu (Safa, 2015, s. 178).
GÖ N Y Y

(O) Onu da mı yaktın? dedi (Safa, 2015, s. 179).
GÖ N Y

(O) Ben buyum, dedi (Safa, 2015, s. 179).
GÖ N Y

(O) Tahmin edemiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 179).
GÖ N Y

(O) Benim bildiğim şeyleri sen bilmiyorsun! dedi (Safa, 2015, s. 179).
GÖ N Y

(O) Ne tahmin edersin, dedi (Safa, 2015, s. 183).
GÖ N Y

(O) Affet kraliçem, size mühim bir haber vermeğe geldim ve sizi uyandıрмаğa mecbur oldum, dedi (Safa, 2015, s. 186).
GÖ N Y

(O) Bak, dedi (Safa, 2015, s. 188).
GÖ N Y

(O) Affedilmeyeceksin, dedi (Safa, 2015, s. 191).
GÖ N Y

(O) Söyle! dedi (Safa, 2015, s. 193).
GÖ N Y

(Onlar) Memleketini hiç düşünmüyorlar! diyorlardı (Safa, 2015, s. 194).
GÖ N Y

(O) Biliyor musun? diyordu (Safa, 2015, s. 194).
GÖ N Y

(O) Sen git, dedi (Safa, 2015, s. 196).

GÖ N Y

(O) Ben konuşulacak bir şey göremiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 198).

GÖ N Y

(O) Sana bir şey sorayım, dedi (Safa, 2015, s. 199).

GÖ N Y

(O) Haksızlığı başkalarının elinden alma ve sus! dedi (Safa, 2015, s. 200).

GÖ N Y

(O) İkinizi de birer kelime söylemekten menediyorum, dedi (Safa, 2015, s. 201).

GÖ N Y

(O) Yorulдум, dedi (Safa, 2015, s. 202).

GÖ N Y

(O) Gitme! dedi (Safa, 2015, s. 202).

GÖ N Y

(O) Kolumu bırak! dedi (Safa, 2015, s. 203).

GÖ N Y

(O) Münâkaşa istemiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 203).

GÖ N Y

(O) Ben de istemiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 203).

GÖ N Y

(O) Münâkaşa istemiyorum! dedi ve yürüdü (Safa, 2015, s. 204).

GÖ N Y CDU Y

(O) Yarın görüşeceğiz! dedi (Safa, 2015, s. 204).

GÖ N Y

(O) Ben seninle yalnız, baş başa konuşmak istiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 204).

GÖ N Y

(O) Öyle değil! dedi (Safa, 2015, s. 206).

GÖ N Y

(O) Dikkat et, Kerka! dedi (Safa, 2015, s. 207).

GÖ N Y

(O) O kız sizi görmek istiyor, dedi (Safa, 2015, s. 208).

GÖ N Y

(O) “En büyük kahraman odur..” derdi (Safa, 2015, s. 209).

GÖ N Y

(O) “En büyük diplomat odur.” derdi (Safa, 2015, s. 209).

GÖ N Y

(O) “En büyük âşık odur..” derdi (Safa, 2015, s. 209).

GÖ N Y

(O) Ben fedakârlıkların mânâsını anlayan bir insanım, dedi (Safa, 2015, s. 210).

GÖ N Y

(O) Kraliçem, git yat! dedi (Safa, 2015, s. 211).

GÖ N Y

(O) Ruhum, git yat! dedi (Safa, 2015, s. 211).

GÖ N Y

(O) Başvekillerin en mükemmelisiniz, Onejes! dedi (Safa, 2015, s. 213).

GÖ N Y

(O) Yirmi güne kadar harb hazırlıklarına başlayacağız! dedi (Safa, 2015, s. 213).

GÖ N Y

(O) Kalk! dedi (Safa, 2015, s. 214).

GÖ N Y

(O) Hangisini istersen... dedi (Safa, 2015, s. 215).

GÖ N Y

(O) Sana yakında İtalya'yı hediye edeceğim! dedi (Safa, 2015, s. 215).

GÖ N Y

Bir Romalı müverrih: "Yazın ilk nefeslerinde bu memleketin çiçeklerle ve asma

Ö N

renkleriyle bir bayram yeri gibi donandığı görülür." diyor (Safa, 2015, s. 220).

Y

(Onlar) Hem tabiat, hem de san'at itibarıyla dünyanın en müstahkem şehri addolunan

GÖ N

Akile, kendini müdafaaya karar verirse kat'iyyen zabtedilemez, diyorlardı

Y

(Safa, 2015, s. 220).

(O) Bu beyaz kuşlara ehemmiyet verirsiniz, dedi (Safa, 2015, s. 221).

GÖ N Y

(O) "Vurun!" demek istiyordu (Safa, 2015, s. 224).

GÖ N Y

(O) Roma senin elinde! dedi (Safa, 2015, s. 228).

GÖ N Y

(O) Beni imparator gönderdi, dedi (Safa, 2015, s. 228).

GÖ N Y

(O) Beni Senato gönderdi, dedi (Safa, 2015, s. 228).

GÖ N Y

(O) Karargâha geliniz! dedi (Safa, 2015, s. 234).

GÖ N Y

(O) Bizi yalnız bıraksınlar! dedi (Safa, 2015, s. 234).

GÖ N Y

(O) Uyumuş muyum? dedi (Safa, 2015, s. 240).

GÖ N Y

(Onlar) “Akile’yi zabtetti, muhakkak ki Roma’ya girecek!” diyorlardı

GÖ N Y

(Safa, 2015, s. 240).

(O) Ne düşünüyorsun? dedi (Safa, 2015, s. 241).

GÖ N Y

(O) Yemîn ederim ki bana âit şeyler düşünüyorsun! diyordu (Safa, 2015, s. 241).

GÖ N Y

(O) Sen beni ne zannediyorsun kuzum? dedi (Safa, 2015, s. 241).

GÖ N Y

(O) Niçin mahzunsun öyle, sultânım? dedi (Safa, 2015, s. 243).

GÖ N Y

(O) Yalnızım, dedi (Safa, 2015, s. 244).

GÖ N Y

(O) Ne güzel! dedi (Safa, 2015, s. 246).

GÖ N Y

(O) Bana bir iğne verir misin? dedi (Safa, 2015, s. 247)

GÖ N Y

(O) Daha uzununu yok mu? dedi (Safa, 2015, s. 248).

GÖ N Y

(O) Bu iyi, dedi (Safa, 2015, s. 248).

GÖ N Y

(O) Sizden korkuyorum, sultânım! dedi (Safa, 2015, s. 248).

GÖ N Y

(O) Bacaklarımı oğ, Serkas! dedi (Safa, 2015, s. 249).

GÖ N Y

(O) Serkas, bana bir şarkı daha söyle! dedi (Safa, 2015, s. 249).

GÖ N Y

(O) Onu huduttan içeri sokmayacaksın! dedi (Safa, 2015, s. 252).

GÖ N Y

(O) Benim güzel kraliçem! dedi (Safa, 2015, s. 257).

GÖ N Y

(O) Böyle şeyler sorma! dedi (Safa, 2015, s. 259).

GÖ N Y

(O) Bilmiyorum, dedi (Safa, 2015, s. 259).

GÖ N Y

(O) Attilâ! Bir daha evlenemeyeceksin! dedi (Safa, 2015, s. 259).

GÖ N Y

(O) Gel! dedi ve kendisine doğru koşan Attilâ'ya kollarını açtı (Safa, 2015, s. 260).

GÖ N Y CDU DT N Y

3.1.3.2. Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Zarfı Olan İç İçe Birleşik Cümleler

(O) Hunlar geliyor! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 15).

GÖ Z Y

(Onlar) Kimsiniz? diye sordular (Safa, 2015, s. 16).

GÖ Z Y

(O) Şimdi saraya gidiyorum, ne zaman kabul edileceğinizi size bildireceğim, diyerek

GÖ Z

ayrıldı (Safa, 2015, s. 39).

Y

Burada istirahat ediniz, ziyafet vakti size haber verilecektir, dedikten sonra kapıyı

Z N

kapadı ve çıkıp gitti (Safa, 2015, s. 45).

Y CDU Y

(O) Bizi hapsetmişler! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 46).

GÖ Z Y

(O) Bil bakayım, ne var bunun içinde? diye sordu (Safa, 2015, s. 56).

GÖ Z Y

(O) Böyle olacak! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 57).

GÖ Z Y

(O) Bu ne? diye tekrar bağırdı (Safa, 2015, s. 63).

GÖ Z Z Y

(O) Öldür beni! diye haykırdı (Safa, 2015, s. 63).

GÖ Z Y

(O) Söyle! diye yalvardı (Safa, 2015, s. 63).

GÖ Z Y

(O) Ne bu? diye sordu (Safa, 2015, s. 81).

GÖ Z Y

(O) Canın acıdı mı? diye sordu (Safa, 2015, s. 85).

GÖ Z Y

(O) Ey?... Çabuk söyle! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 95).

GÖ Z Y

(O) Haydi, korkma! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 96).

GÖ Z Y

(O) Ne var?... Bu kıyam nedir? diye sordu (Safa, 2015, s. 98).

GÖ Z Y

(O) İstediklerimi yaparsanız... diye mırıldandı (Safa, 2015, s. 101).

GÖ Z Y

(O) “Yolda size bir şey söyledi mi?” diye sordu (Safa, 2015, s. 106).

GÖ Z Y

(O) “Benden bahsetti mi?” diye sordu (Safa, 2015, s. 106).

GÖ Z Y

(O) Doğru, ne yapalım, ne düşünüyorsun? diye sordu (Safa, 2015, s. 108).

GÖ Z Y

(O) Bırak, bırak! diye haykırdı ve bu ilân ettiği yasağın genç Hun’da ihtirası

GÖ Z CDU

şiddetlendirdiğini görerek en müthiş tehdidini savurdu (Safa, 2015, s. 112).

Z N Y

(O) Dün gece rüya gördün mü? diye sordu (Safa, 2015, s. 120).

GÖ Z Y

(O) Geleceğim... Geleceğim... Galip olarak ve sana kavuşmak için geleceğim! diye

GÖ Z

fısıldadı (Safa, 2015, s. 125).

Y

(O) Yarın akşam, gene burada değil mi? diyerek ayağa kalktı (Safa, 2015, s. 136).

GÖ Z Y

(O) Yarın ya, yarın! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 137).

GÖ Z Y

(O) Annen Hun değil mi? diye sordu (Safa, 2015, s. 141).

GÖ Z Y

(O) Attilâ’yı göreceğiniz geldi mi? diye sordu (Safa, 2015, s. 143).

GÖ Z Y

(O) Geldi ha?... diye mırıldandı (Safa, 2015, s. 144).

GÖ Z Y

(Onlar) Kapayalım Nikasyüs, kapıları kapayalım! diye haykırıyorlardı

GÖ Z Y

(Safa, 2015, s. 150).

(O) Sen doğruluğu sever misin? diye sordu (Safa, 2015, s. 153).

GÖ Z Y

(O) Severim, diye mırıldandı (Safa, 2015, s. 153).

GÖ Z Y

(Onlar) Kapıyı kırılım, bu sahte peygamberi kilisenin önünde asalım! diye

GÖ Z

bağırıyorlardı (Safa, 2015, s. 157).

Y

(O) Bu kız azizedendir, ona itaat ediniz! diye bağırıldı (Safa, 2015, s. 158).

GÖ Z Y

(O) “Onorya! Onorya! Nereden çıktın? Mel’un ve güzel Onorya!” diye haykırmak

GÖ Z

istiyordu (Safa, 2015, s. 171).

Y

(O) Niçin yüzünü bana göstermiyorsun? diye sordu (Safa, 2015, s. 173).

GÖ Z Y

(O) Beni aldattılar mı? diye sordu (Safa, 2015, s. 180).

GÖ Z Y

(O) Seni aldattılar! diye tekrar etti (Safa, 2015, s. 180).

GÖ Z Y

(Ben) Sonra kendimi topladım ve kraliçeye “Meşhur cüce bu mudur?” diye sordum

GÖ Z Y DT Z Y

(Safa, 2015, s. 190).

(O) Dışarıda mı? diye sordu (Safa, 2015, s. 190).

GÖ Z Y

(O) Canımı bağışla! Canımı bağışla! diye bağırıldı ve mecalsizlikten yere düşerek

GÖ Z Y Z

gürültülü hıçkırıklarla ağlamaya başladı (Safa, 2015, s. 191).

Z DT Y

(O) Sen biraz istirahat etmek istemez misin? diye sordu (Safa, 2015, s. 204).

GÖ Z Y

(O) Öyledir, diye mırıldandı (Safa, 2015, s. 205).

GÖ Z Y

(Onlar) Akile'yi alacağız! diye haykırıyorlardı (Safa, 2015, s. 222).

GÖ Z Y

(O) Senden gufran istiyoruz! diye başladı (Safa, 2015, s. 227).

GÖ Z Y

Gel! Onorya, gel! Beni teselli et! dediğini rüyamda görünce, zavallı kardeşimin

Z

düşmanının metresi olmak beni tasavvurumun fevkinde bir azaba düşürdü

N N DT Y

(Safa, 2015, s. 231).

(O) Kabil değil! diye bağırdı (Safa, 2015, s. 245).

GÖ Z Y

(O) Hâkan nerede? diye sordu (Safa, 2015, s. 251).

GÖ Z Y

(O) Bu ne?!... diye bağırdı (Safa, 2015, s. 255).

GÖ Z Y

(O) Bu geceyi nasıl geçirdin? diye sordu (Safa, 2015, s. 258).

GÖ Z Y

(O) Bu kan ne? Bu kan ne? diye bağırdı (Safa, 2015, s. 262).

GÖ Z Y

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Sonuç

Bu çalışmada Peyami Safa'nın 267 sayfadan oluşan "Attilâ" romanındaki "ki"li birleşik, şartlı birleşik ve iç içe birleşik cümleler tespit edilmiştir. Tespit edilen birleşik cümleler, çeşidine göre ana başlıklar altında konumlandırılırken yan cümlesinin görevi veya olumlu/olumsuz olması durumuna göre alt gruplara ayrılmıştır. Eserdeki birleşik cümlelerle ilgili nesnel bir değerlendirme yapabilmek için aşağıdaki tablolarda görülebilecek sayısal veriler hazırlanmıştır.

Tablo 1

Çeşitlerine Göre Birleşik Cümle Sayıları ve Oranları

Birleşik Cümle Çeşidi	Tespit Edilen Cümle Sayısı	Birleşik Cümleler İçindeki Oranı
Ki'li Birleşik Cümle	143	%33,178
Şartlı Birleşik Cümle	59	%13,689
İç İçe Birleşik Cümle	229	%53,133

Eserde, toplam 431 tane birleşik cümle tespit edilmiştir ve bunların %53,13'ünü iç içe birleşik, %33,17'sini "ki"li birleşik, %13,68'ini ise şartlı birleşik cümlelerin oluşturduğu görülmüştür. Birleşik cümlelerin yarından fazlasını iç içe birleşik cümlelerin oluşturması, sürpriz olarak nitelendirilemez. Çünkü yazar, üçüncü kişinin ağzından anlatımı benimsemiş ve diyaloglara fazlaca yer vermiştir. Diyalogların fazla olması, doğrudan aktarma olarak bilinen cümle aktarmalarını fazla kılmıştır.

Aşağıdaki üç tabloda "ki"li, şartlı ve iç içe birleşik cümlelerin kendi içinde tasnifi yer almaktadır. "Ki"li birleşik cümle ile ilgili tablo incelendiğinde yan cümlelerin ağırlıklı olarak nesne ve ondan sonra zarf görevinde kullanıldığı, en az olarak ise nesnenin niteleyicisi ve özne olarak kullanıldığı görülüyor.

Tablo 2

Ki'li Birleşik Cümlelerin Yan Cümlesinin Kullanılışına Göre Tasnifi

Birleşik Cümle Çeşidi	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Öznesinin Niteleyicisi Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Öznesi Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesinin Niteleyicisi Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesi Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Yer Tamlayıcısı Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Zarfı Olan
Ki'li Birleşik Cümle	17	4	4	69	9	40

Şartlı birleşik cümle ile ilgili aşağıdaki tablo incelendiğinde ise hem yan cümlesi hem de temel cümlesi olumlu olan yapıya daha fazla yer verildiği görülüyor. Bu da Türkçenin genel eğilimine uygun olarak olumlu cümle yapısının, esere yansıdığını gösteriyor.

Tablo 3

Şartlı Birleşik Cümlelerin Yan ve Temel Cümlesinin Olumlu / Olumsuz Oluşuna Göre Tasnifi

Birleşik Cümle Çeşidi	Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumlu Olan	Yan Cümlesi de Temel Cümlesi de Olumsuz Olan	Yan cümlesi Olumlu Temel Cümlesi Olumsuz Olan	Yan Cümlesi Olumsuz Temel Cümlesi Olumlu Olan
Şartlı Birleşik Cümle	41	1	8	9

İç içe birleşik cümlelerde temel cümlelerin yüklemine “de-” fiilinin çok ağırlıklı kullanıldığı, bunun yanında “sor-, haykır-, bağır-” fiillerinin de kullanıldığı aşağıdaki örneklerde görülüyor.

Örnekler:

O kız sizi görmek istiyor, dedi (Safa, 2015, s. 208).

Akile’yi alacağız! diye haykırışıyorlardı (Safa, 2015, s. 222).

Bu geceyi nasıl geçirdin? diye sordu (Safa, 2015, s. 258).

Bu kan ne? Bu kan ne? diye bağırdı (Safa, 2015, s. 262).

İç içe birleşik cümlelerde yan cümlesi nesne olanların, yan cümlesi zarf olanlara nazaran çok daha fazla olduğu görülüyor. Bur durum, yukarıda da bahsedildiği gibi

“dedi” şeklinde biten cümlelerin fazlalığından kaynaklanıyor. Burada dikkat çeken bir husus da eserde, yan cümlelerin özne ve dolaylı tümleç olduğu örneklere hiç rastlanmaması.

Tablo 4

İç İçe Birleşik Cümlelerin Yan Cümlesinin Kullanılışına Göre Tasnifi

Birleşik Cümle Çeşidi	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Nesnesi Olan	Yan Cümlesi Temel Cümlelerin Zarfı Olan
İç İçe Birleşik Cümle	180	49

Eserin bütünü değerlendirildiğinde, üçüncü şahsın ağzından anlatımı benimseyen yazarın iç içe birleşik cümlelere fazlaca yer vermiş olması beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmakta. Bu durum, yazarın doğrudan aktarımı benimseyip sanatsız, süssüz bir anlatımı benimsediği yorumunun yapılmasını sağlayabilir. İç içe birleşik cümleden sonra en fazla kullanılan birleşik cümle çeşidinin “ki”li birleşik cümle olduğu görülüyor. Çalışmanın “ki”li birleşik cümle bahsinde, bu cümle yapısının, iki tümce arasında amaç, sonuç, şaşma, üzgünlük, beklenmezlik, varsayım, aşırılık ilgisi kurduğuna değinilmişti (Dizdaroğlu, 1976, s. 218-219). “Ki”li birleşik cümle, şaşma, üzgünlük, beklenmezlik gibi anlamlar içerdiğinden, diğer birleşik cümle çeşitlerine göre daha sanatlı bir yapı olarak nitelendirilebilir. Yazarın, birleşik cümlelerin %33’ünü “ki”li olarak kurgulayarak bir miktar sanatlı anlatıma da yer verdiği söylenebilir. Günümüzde “ki”li birleşik cümlelerin kullanımı azalmış olsa da eserin yazıldığı dönem düşünüldüğünde “ki”li birleşik cümlelerin de dikkate değer oranda kullanıldığı görülüyor. Türkçenin asli birleşik cümle yapısı olan şartlı birleşik cümleyi ise yazarın daha az tercih ettiği söylenebilir.

Peyami Safa’nın diğer bazı eserleri üzerinde yapılan birleşik cümle çalışmalarında ise şöyle bir durum görülüyor:

“Fatih-Harbiye” romanında 126 tane iç içe birleşik cümle, 61 tane “ki”li birleşik cümle, 12 tane şartlı birleşik cümle bulunuyor (Günay, 2009, s. 185). “Sözde Kızlar” romanında 148 tane iç içe birleşik, 121 tane “ki”li birleşik, 76 tane şartlı birleşik cümle mevcuttur (Kolukısa, 2004, s. 112). “Fatih-Harbiye” ve “Sözde Kızlar”, birleşik cümle türlerinden en çok iç içe birleşik cümlelerin kullanılması bakımından “Attilâ” ile benzeşiyor. “Mahşer” romanında ise 96 tane şartlı birleşik, 58 tane “ki”li birleşik, 75 tane iç içe birleşik cümle yer alıyor (Gül, 2007, s. 197).

Peyami Safa ile yakın dönem yazarları olarak nitelendirilebilecek bazı

sanatçıların eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalardan hareketle “Attilâ” romanı ile diğer yazarların eserlerindeki birleşik cümle çeşitlerinin kullanım oranını aşağıda karşılaştırılacaktır.

Hüseyin Nihal Atsız’ın 213 sayfadan oluşan “Bozkurtlar Diriliyor” romanında 50 tane “*ki*”li birleşik cümle, 133 tane şartlı birleşik cümle, 250 tane iç içe birleşik cümle olmak üzere toplam 433 tane birleşik cümle tespit edilmiştir (Nakiboğlu, 2008, s. 351). Oransal olarak bakıldığında birleşik cümlelerin %57,73’ünü iç içe birleşik, %30,71’ini şartlı birleşik, %11,54’ünü “*ki*”li birleşik cümlelerin oluşturduğu görülüyor. İç içe birleşik cümle kullanım oranı “Attilâ” romanı ile paralellik gösterirken şartlı ve “*ki*”li birleşik cümle kullanım oranı ise “Attilâ” ile benzerlik göstermeyip “Bozkurtlar Diriliyor”da şartlı birleşik cümle, “*ki*”li birleşik cümleyle göre daha fazla kullanılmıştır.

Attilâ İlhan’ın “Sokaktaki Adam” adlı eserinde 83 tane “*ki*”li birleşik, 190 tane şartlı birleşik ve 916 tane iç içe birleşik cümle kullanılmıştır (Eriş, 2010, s. 961-962). İç içe birleşik cümlelerin, en çok tercih edilen birleşik cümle yapısı olması yönüyle Peyami Safa’nın “Attilâ” romanıyla benzeşirken “Bozkurtlar Diriliyor”da olduğu gibi “*ki*”li ve şartlı birleşik cümlelerin kullanım oranları bakımından “Attilâ” romanıyla benzeşme görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Atabay, N., Özel S., Çam A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe Dilbilgisi*, Erzurum. Salkımsöğüt Yayınevi.
- Çohadar, E. (2008). *Türkiye Türkçesinde Ki'li Birleşik Cümle Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Delice, H. İ. (2012). *Yapı Açısından Cümle Sorunu*. Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ediskun, H. (1992). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.
- Eriş, B. (2010). *Attila İlhan'ın Dili Üzerine Bir İnceleme: Sokaktaki Adam ve Gazi Paşa*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Göğüş, B. (1969). *Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.
- Gül, H. (2007). *Peyami Safa'nın "Mahşer" Adlı Eseri Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, Ö. (2009). *Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1995). *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*, Türk Gramerinin Sorunları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1999). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2000). *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*. Türk Dili, Sayı 583. Ankara.

- Karahan, L. (2005). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kolukisa, A. B. (2004). *Peyami Safa'nın "Sözde Kızlar" Adlı Eseri Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nakiboğlu, M. Y. (2008). *Hüseyin Nihal Atsız'ın "Bozkurtlar Diriliyor" Romanında Söz Dizimi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Özmen, M. (2016), *Türkçenin Söz Dizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Safa, P. (2015), *Attilâ*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şimşek, R. (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Matbaacılık.
- Tekin, Ş. (1965). *Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.
- Tekin, Ş. (1976). *Eski Türkçe*. Türk Dünyası El Kitabı. Ankara.
- Türkçe Sözlük. (2011). Türk Dil Kurumu: Ankara.
- Zülfikar, H. (1995). "Girişik Cümle" Sorunu. Türk Dili, Sayı 522. Ankara.
- Zülfikar, H. (2007) *Dünden Bugüne Türkçe (Kalıp Cümleler)*, Türk Dili, Sayı: 668. Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı	Mehmet Akif TAMAN
İletişim	matmektup@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans + Tezsiz Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi / Gazi Eğitim Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (2002-2007)
Önlisans	Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / Adalet (2011-2013)
Yüksek Lisans	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (2015-2017)

İŞ DENEYİMİ

2008 - Devam	Millî Eğitim Bakanlığı / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
--------------	---